

การตั้งถิ่นฐานและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในเขตบึงบอระเพ็ด

ชุมชนและการตั้งถิ่นฐานในเขตบึงบอระเพ็ด

1. การตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ด

ก. ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

ในพื้นที่โดยรอบบึงบอระเพ็ด มีราษฎรที่อยู่ในละแวกอำเภอใกล้เคียงเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อทำนาข้าวและนาบัว มาตั้งแต่ก่อนที่รัฐจะประกาศให้เป็นพื้นที่หวงห้ามเพื่อการประมง เนื่องจากเป็นพื้นที่ว่างเปล่า มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ลักษณะการเข้าตั้งถิ่นฐานจะอยู่เรียงรายตามลำคลองต่าง ๆ ในพื้นที่ได้แก่ คลองบอระเพ็ด คลองบอน ลำห้วยหิน คลองสายลำไผ่ และคลองตะโกพื้นที่จับจองเพื่อทำเกษตรจะอยู่ถัดจากบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนเข้ามา

ในปี 2470 รัฐได้จัดตั้งสถานีประมงบึงบอระเพ็ดและประกาศให้กำหนดเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ โดยได้มีการสร้างคันกั้นน้ำ ทำนบปลา และทำประตุน้ำตามปากคลองต่าง ๆ เพื่อระบายน้ำออกจากบึง สามารถรักษาระดับน้ำได้ตลอดปี ราษฎรที่เข้ามาจับจองตั้งบ้านเรือนอยู่จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง โดยบางส่วนต้องออกจากเขตหวงห้ามมาหาที่อยู่ใหม่ ซึ่งก็อยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดนั่นเอง แต่ถ้อยออกมา

ในปัจจุบัน มีราษฎรที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่บึงบอระเพ็ดในด้านการทำมาหากินและอยู่อาศัยจำนวน 2006 ครัวเรือน หรือประมาณ 12,000 คนในจำนวนนี้มีผู้ที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่โดยถาวร และที่เข้ามาเฉพาะเพื่อทำประโยชน์ด้านเกษตรกรรมจากการคาดประมาณของการสำรวจการเข้าทำประโยชน์ในเขตบึงบอระเพ็ดของสำนักงานที่ดินจังหวัดและจากการพิจารณาโดยใช้แผนที่ทหาร พบว่ามีครัวเรือนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ถาวร 1,107 ครัวเรือนและมี 899 ครัวเรือนที่มีที่อยู่ถาวรภายนอกเขต แต่อาศัยเข้ามาจับจองที่ดินทำประโยชน์ในเขตบึง

ข. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตบึงบอระเพ็ด

เนื่องจาก ช่วงเวลาที่ชาวบ้านเริ่มเข้าไปตั้งถิ่นฐาน อยู่ในบริเวณรอบบึงบอระเพ็ดนั้น เป็นช่วงที่ประเทศยังมีประชากรไมหนามาแน่นที่ดินว่างเปลามีอยู่มากเพื่อให้เขาจับจองบุกเบิกเป็นเจ้าของ พื้นที่โดยรอบบึงบอระเพ็ดคนนับว่าเป็นที่ เหมาะสมต่อการทำนาข้าว เพราะเป็นที่ลุ่มต่ำ มีน้ำบริบูรณ์ ถึงแม้ว่าจะมีน้ำท่วมทุกปีในฤดูน้ำหลากแต่ก็ยังจะสามารถจะเพาะปลูกได้ ดังนั้นในช่วงแรก ๆ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้จึงจะเป็นแรงดึงดูดจากพื้นที่เอง คือ เป็นที่ว่างเปล่าไม่มีเจ้าของ สภาพดินและน้ำดีพอที่จะทำนาข้าวหรือนาบัวได้ ส่วนในระยะหลังที่ประชากรเพิ่มขึ้นและจำนวนที่ดินภายนอกจำกัดลง สภาพทางเศรษฐกิจจึงเป็นแรงดันที่ทำให้คนต้องเข้ามาบุกเบิกที่ดินที่เป็นเขตหวงห้ามนี้

เราอาจสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้ราษฎรเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตบึงบอระเพ็ดนั้น เป็นปัจจัยทางค่านแรงดึงดูดมากกว่า เพราะจากการสัมภาษณ์พบว่าราษฎรส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ก่อนประกาศเป็นเขตประมง ปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดกล่าวคือ

1) ปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่สภาพพื้นที่ แม่น้ำ ลำคลองและสภาพดินที่เอื้อต่อการเข้าอยู่อาศัยทำมาหากิน

2) ปัจจัยทางด้านการเข้าถึงได้ง่าย การเข้ามาในพื้นที่บึงบอระเพ็ดทำได้สะดวกมาก ในระยะเริ่มแรกใช้การคมนาคมทางน้ำ ทั้งคานแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำน่าน ติดต่อกับลำคลองต่าง ๆ คังกล่าว ต่อมาเมื่อมีการทำประตูน้ำ การคมนาคมทางบกก็เจริญขึ้น มีการสร้างถนนสายนครสวรรค์-ท่าตะโกและถนนสายนครสวรรค์-ชุมแสง ตัดผ่านเข้าไปในพื้นที่รวมทั้งมีสถานีรถไฟด้วย เมื่อการเดินทางเข้าถึงสามารถทำได้ง่ายเช่นนี้ จึงเป็นแรงดึงดูดที่ราษฎรที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงเข้ามาจับจองที่ดิน ซึ่งแต่เดิม ก็คงเป็นเพียงเข้ามาเฉพาะฤดูเพาะปลูกเท่านั้น ภายหลังจึงตั้งเป็นบ้านเรือนถาวร แต่ก็ยังคงมีจำนวนมากที่เข้ามาเฉพาะฤดูเพาะปลูกเท่านั้นคังได้กล่าวมาแล้ว

ค. ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ด

ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดเท่าที่มีการสำรวจของสำนักงานที่ดินจังหวัดนครสวรรค์ ปี 2524 พบว่ามีผู้บุกรุกเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ถึง 2,006 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 12,000

คน ในจำนวน 2,006 ครั้วเรือนนี้เมื่อตรวจสอบอีกครั้ง โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศและการคาดประมาณของกลุ่มวิศวกรที่ปรึกษาของโครงการปรับปรุงและพัฒนาบึงบอระเพ็ด ปรากฏว่า มีจำนวนครั้วเรือนจริงอยู่เพียง 1,107 ครั้วเรือน ที่เหลืออีก 899 ครั้วเรือน เป็นราษฎรที่มีบ้านเรือนอยู่นอกเขตบึงบอระเพ็ด แต่เข้ามาอาศัยทำประโยชน์ในเขต ในจำนวนนี้ส่วนมากเป็นราษฎร อำเภอชุมแสงเข้ามาทำประโยชน์ในบริเวณบึงบอระเพ็ดเขตอำเภอท่าตะโก

ในจำนวน 2006 ครั้วเรือนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดปรากฏว่า อยู่ในเขตอำเภอเมืองนครสวรรค์ 215 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 10.7 อยู่ในเขตอำเภอชุมแสง 684 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 34.1 และอยู่ในเขตอำเภอท่าตะโก 1,107 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 55.2 ของราษฎรที่บุกรุกเข้าทั้งหมด ที่ดินที่ถูกยึดครองทั้งหมดจำนวน 65,326 ไร่ คิดเฉลี่ยจำนวนที่ดินที่เข้าทำประโยชน์ ครั้วเรือนละ 32.5 ไร่ ดังตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 จำนวนครั้วเรือนและที่ดินที่ยึดครองเข้าทำประโยชน์ของราษฎรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ด จำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวนครั้วเรือน	จำนวนที่ดิน (ไร่)	เฉลี่ยจำนวนที่ดินต่อครั้วเรือน (ไร่)
เมือง	215	6,609	30.7
ชุมแสง	684	21,080	30.7
ท่าตะโก	1,107(341)*	37,637 (12,757)	34.0
รวม	2,006	65,326	32.5

* เป็นครั้วเรือนราษฎรอำเภอชุมแสงที่เข้ามาอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอท่าตะโก

ที่มา : รายงานการสำรวจของสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2524.

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของราษฎรที่เข้ามาอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ด ส่วนใหญ่จะเป็นแบบกระจายอยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณกลุ่มละ 2-15 ครัวเรือนมีเพียง 7 กลุ่มเท่านั้นที่ตั้งบ้านเรือนรวมกันอยู่เป็นกระจุกใหญ่ มีจำนวนครัวเรือนมากกว่า 50 ครัวเรือน ในแต่ละกลุ่ม

ถ้าจะพิจารณาการตั้งถิ่นฐานของราษฎรที่เข้ามาอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ด โดยใช้ถนนวงแหวน หรือพังกันน้ำที่จะสร้างขึ้นตามนโยบายการเพิ่มพื้นที่ดีน้ำของกรมประมง เป็นเส้นแบ่งเขตจะไค้บริเวณการตั้งถิ่นฐานเป็น 2 ชั้นคือ บริเวณชั้นในของถนนวงแหวนมีบ้านเรือนราษฎรอยู่ 203 ครัวเรือน อยู่ในเขตอำเภอเมือง 57 ครัวเรือน เขตอำเภอชุมแสง 66 ครัวเรือนและเขตอำเภอท่าตะโก 80 ครัวเรือน การตั้งบ้านเรือนในเขตนี้เกือบทั้งหมดจะเป็นแบบกระจายอยู่ทั่วไปเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นครัวเรือนญาติพี่น้อง หรือเป็นคนที่อยู่พหมาจากหมู่บ้านเดียวกัน และมีชื่อเรียกในแต่ละกลุ่ม ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่าเป็นหมู่บ้าน¹ มีจำนวนทั้งหมด 16 หมู่บ้าน กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดมีจำนวนครัวเรือน 35 ครัวเรือน คือกลุ่มบ้านคลองซุก

สำหรับบริเวณชั้นนอกของถนนวงแหวนมีทั้งหมด 25 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนเฉพาะที่อยู่ดาวารในเขตนี้รวมทั้งสิ้น 904 ครัวเรือน ในจำนวน 25 หมู่บ้านนี้มีเพียง 7 กลุ่มที่มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนรวมกันอยู่เป็นกระจุกใหญ่คือตั้งแต่ 50-151 ครัวเรือน กลุ่มดังกล่าวได้แก่

<u>หมู่บ้าน</u>	<u>อยู่ในเขตอำเภอ</u>	<u>จำนวนครัวเรือน</u>
บ้านแควใหญ่	เมือง	85
บ้านทับกฤช	ชุมแสง	72
บ้านเขาพนมเศษ	ท่าตะโก	119
บ้านคลองบอน	ท่าตะโก	100
บ้านกระทู้มเจ้า	ท่าตะโก	151
บ้านปากงาม 4	ท่าตะโก	56
บ้านปากงาม 5	ท่าตะโก	51

จำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านอยู่ในตารางที่ 4-2

¹ หมู่บ้าน หมายถึงกลุ่มการตั้งบ้านเรือนของราษฎรที่อยู่รวมกันในบริเวณใกล้เคียงกัน มีขนาดไม่ใหญ่นัก อาจจะมีตั้งแต่ 2-30 ครัวเรือนหรือกว่านั้นก็ได แต่ไม่ใช่เป็นหมู่บ้านตามความหมายของเขตการปกครองท้องถิ่น ดังนั้น ในหมู่บ้านหนึ่งอาจประกอบด้วยหลายหมู่บ้านก็ได้ บางครั้งในภาษาท้องถิ่นเรียกว่า เกาะ

ตารางที่ 4-2

จำนวนครัวเรือนราษฎรที่อยู่ในเขตบึงบอระเพ็ด เฉพาะจำนวนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวร แยกตามที่ตั้งในและนอกเขตถนนวงแหวน

อำเภอ	เขตชั้นในของถนนวงแหวน		เขตชั้นนอกของถนนวงแหวน	
	กลุ่มบ้าน	จำนวนครัวเรือน	กลุ่มบ้าน	จำนวนครัวเรือน
เมือง	บ้านไผ่ขวาง	7	บ้านหนองคุก	10
	บ้านรังจิก	23	บ้านไผ่ทอง	8
	บ้านห้วยหิน 1-2	14	บ้านปาลาง	19
	บ้านวังแรด	7	บ้านหินคาค	8
	บ้านตะเข้ลาด	6	บ้านหัวดง 1-2	35
			บ้านปลวกสูง	9
			บ้านแหลมทอง	20
			บ้านท่าดินแดง	14
			บ้านแควใหญ่	85
	รวม	-	57	-
ชุมแสง	บ้านหนองไกร	14	บ้านถนนโค้ง	12
	บ้านหนองมน 1	23	บ้านเนินทอง	8
	บ้านหนองมน 2	7	บ้านทับกฤษ	72
	บ้านทุ่งแวน	5	บ้านหนองยาว	4
	บ้านหนองสนุน 4	6	บ้านหนองสนุน	22
			1-2-3	
	บ้านหนองแบน	7	บ้านคุ้งระกำ	5
	บ้านหนองกรด	4	บ้านหนองแม่พังงา	25
			1-2-3	
	รวม	-	66	-

ทาดะโก	บ้านแหลมประกา	9	บ้านป่าไผ่	17
	บ้านคลองซุด	35	บ้านเขาพนมเทษ	119
	บ้านคลองยายไหม	21	บ้านหนองขอเทียน	10
	บ้านคุ้มพง	5	บ้านวังมหากร	29
	บ้านลงบัว	10	1-2-3	
			บ้านคลองบอน	100
			บ้านกระทุ่มเจา	151
			บ้านไคมะริน	15
			บ้านปากงาม 4	56
			บ้านปากงาม 5	51
รวม	-	80	-	548
รวมทั้งหมด	-	203	-	904

ที่มา - จากภาพถ่ายทางอากาศของแผนที่ทหาร ปี 2525 และการสำรวจของคณะวิศวกรที่ปรึกษา สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย, 2526.

ง. การเปลี่ยนแปลงทางคานจำนวนกลุ่มบ้านในเขตรอบบึงบอระเพ็ด

คงได้กล่าวแล้วว่า การตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ดนั้น เป็นลักษณะของการขยายตัวออกจากที่อยู่เดิม ซึ่งอยู่ไกลเคียงกันนั่นเอง ดังนั้นจึงมีประชากรส่วนหนึ่งที่มีที่อยู่ทำกินทั้งในเขตและนอกเขตรอบบึงบอระเพ็ด ซึ่งจะเข้ามาอยู่ในเขตบึงในช่วงฤดูเพาะปลูกบ้างหรือมาอยู่เป็นเพียงบางปีที่สามารถทำการเพาะปลูกได้บ้าง จึงพบว่ากลุ่มบ้านที่ตั้งอยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนอยู่เสมอ บางปีกลุ่มบ้านจะร้างไม่มีคนอยู่เลย บางปีก็จะมีบางกลุ่มบ้านเกิดใหม่ขึ้นมา ซึ่งตามข้อเท็จจริง กลุ่มบ้านที่เกิดขึ้นในบางปีนี้ มิใช่เป็นกลุ่มบ้านใหม่ แต่เป็นกลุ่มบ้านที่อาจทิ้งร้างไปนาน 2-3 ปี แล้วกลับมาทำมาหากินใหม่อีกครั้งก็ได้ กลุ่มบ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นกลุ่มบ้านเล็ก ๆ ประมาณไม่เกินกลุ่มละ 10 ครัวเรือน ซึ่งมักจะเป็นญาติพี่น้องกัน

จากการพิจารณาจำนวนกลุ่มบ้านโดยใช้จำนวนกลุ่มบ้านที่ปรากฏในแผนที่ทหารปี 2512 เป็นตัวมาตรฐาน เปรียบเทียบกับจำนวนกลุ่มบ้านที่ได้จากการสำรวจของแหล่งต่าง ๆ ในปี 2518, 2523 และ ปี 2528 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงจำนวนกลุ่มบ้าน ดังนี้

จำนวนกลุ่มบ้านในแต่ละปี

อำเภอ	(1) 2512	(2) 2518	(3) 2523	(4) 2528
เมือง	16*	9	16*	17
ชุมแสง	16*	13	16*	16*
พาคะโก	24**	16	25	24**

- หมายเหตุ
- (1) จากแผนที่ทหารปี 2512
 - (2) จากการสำรวจของสถานีประมงน้ำจืดบึงบอระเพ็ด กรมประมงปี 2518
 - (3) จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2523
 - (4) จากการสำรวจเพื่อการทำวิทยานิพนธ์ปี 2528
 - * จำนวนเท่ากันแต่เป็นกลุ่มบ้านที่แตกต่างกัน
 - ** เป็นกลุ่มบ้านเดียวกันทั้งในปี 2512 และ 2528

เมื่อพิจารณาจากรายชื่อกลุ่มบ้านตามตารางที่ 4-3 พบว่ากลุ่มบ้านเหล่านี้ ถึงแม้จะทิ้งร้างไป แต่ก็เป็นที่ที่เจ้าของที่ดินไม่สามารถจะเข้ามาครอบครองได้ ดังนั้นการเพิ่มหรือลดจำนวนกลุ่มบ้าน จึงมิได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงการถือสิทธิในที่ดิน เป็นเพียงการเปลี่ยนรูปแบบของการเข้ามาทำมาหากินซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นเท่านั้น เช่นในปีที่น้ำท่วมไม่สามารถเข้ามาเพาะปลูกได้ ชาวบ้านก็จะทิ้งร้างไว้ และกลับมาเพาะปลูกใหม่ในปีที่สามารถเข้ามาได้ เป็นต้น นั่นคือประชากรเป็นกลุ่มเดิม ไม่มีการเข้ามาจับจองอยู่ใหม่ นอกจากผู้ที่เข้ามาซื้อที่ดินของผู้ที่จับจองอยู่ก่อนแล้ว

ตารางที่ 4-3 รายชื่อหมู่บ้าน/กลุ่มบ้านในเขตบึงขระเพ็ด เปรียบเทียบปีต่าง ๆ จากแผนที่

ปี 2522	ปี 2528	ปี 2523	ปี 2525	ปี 2528
กรมแผนที่ทหาร	กรมประมง	สนง. สถิติฯ	A. I. T	การสำรวจ
<u>อำเภอเมือง</u>				
1. แควใหญ่	แควใหญ่	แควใหญ่	แควใหญ่	แควใหญ่
2. หนองคุก 2	หนองคุก	หนองคุก 2	หนองคุก 2	หนองคุก 2
3. สถานีประมงฯ	สถานีประมงฯ	สถานีประมงฯ	สถานีประมง	บอระเพ็ด
4. ปลวกสูง	ปลวกสูง	ปลวกสูง	ปลวกสูง	ปลวกสูง
5. แหลมทอง 1	-	-	แหลมทอง 1	แหลมทอง
6. แหลมทอง 2	-	แหลมทอง 2	แหลมทอง 2	-
7. รังจิก	บึง	รังจิก	รังจิก	รังจิก
8. -	-	-	-	แหลมนา
9. -	-	-	ไผขวาง	ไผขวาง
10. -	บางตาลัก	-	-	บางตาลัก
11. หัวคอง 1	หัวคอง 1	หัวคอง 1	หัวคอง 1	หัวคอง 1
12. หัวคอง 2	หัวคอง 2	หัวคอง 2	หัวคอง 2	หัวคอง 2
13. ห้วยหิน	-	ห้วยหิน	ห้วยหิน 1	ห้วยหิน
14. -	-	-	ห้วยหิน 2	-
15. ทาซาง	-	ทาซาง	-	ทาซาง
16. วังแรด	-	วังแรด	วังแรด	วังแรด
17. ตะเผล็ค	-	ตะเผล็ค	ตะเผล็ค	ตะเผล็ค
18. เนินมะกั๋ง	-	เนินมะกั๋ง	-	-
19. -	ไรนอก	หินคาคู	หินคาคู	-
20. (ไม่มีชื่อ)	-	(ไม่มีชื่อ)	ทาดินแดง	ทาดินแดง
21. (ไม่มีชื่อ)	-	(ไม่มีชื่อ)	ปาลาง	-

* กลุ่มบ้านของประมงจะน้อยกว่าของแผนที่ทหาร เพราะไม่ต้องการให้มีจำนวนหมู่บ้านมาก ถ้ามีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านไม่ตาวรก็จะไม่ใส่ไว้ในแผนที่

(ต่อ)

ปี 2522	ปี 2528	ปี 2523	ปี 2525	ปี 2528
กรมแผนที่ทหาร	กรมประมง	สงข- สติพิฯ	A. I. T.	การสำรวจ
<u>อำเภอชุมแสง</u>				
1. คลองปลากคิน	คลองปลากค	คลองปลากคิน	หนองแม่พังงา 3	คลองปลากคิน
2. หนองแม่พังงา 1	หนองพังงา	หนองแม่พังงา 1	หนองแม่พังงา 1	หนองแม่พังงา 1
3. หนองแม่พังงา 2	หนองแม่พังงา	หนองแม่พังงา 2	หนองแม่พังงา 2	หนองแม่พังงา 2
4. หนองสนุน 1	หนองสนุน	หนองสนุน 1	หนองสนุน 1	หนองสนุน 1
5. หนองสนุน 2	หนองสนุน	หนองสนุน 2	หนองสนุน 2	หนองสนุน 2
6. หนองสนุน 3	หนองสนุนกลางค	หนองสนุน 3	หนองสนุน 3	หนองสนุน 3
7. แหุลมจันทร์	แหุลมจันทร์	แหุลมจันทร์	-	แหุลมจันทร์
8. กุงระกำ	กุงระกำ (1)	กุงระกำ	กุงระกำ	กุงระกำ
9. -	กุงระกำ (2)	-	ทุงแวน	-
10. หนองสนุน 4	-	หนองสนุน 4	หนองสนุน 4	หนองสนุน 4
11. หนองมน	อายุรวี	หนองมน	หนองมน 1	หนองมน
12. หนองยาว	หนองยาว	หนองยาว	หนองยาว	หนองยาว
13. เนินทอง 1	-	เนินทอง 1	เนินทอง	เนินทอง 1
14. เนินทอง 2	-	เนินทอง 2	หนองมน 2	เนินทอง 2
15. เนินทอง 3	-	เนินทอง 3	หนองแบน	-
16. ถนนโคง	ถนนโคง	ถนนโคง	ถนนโคง	ถนนโคง
17. หนองไกร	หนองไกร	หนองไกร	หนองไกร	หนองไกร
18. -	-	-	-	เกาะตาเรือ
19. -	-	-	ทับกฤษ	-

* กลุ่มงานของกรมประมงจะน้อยกว่าของแผนที่ทหาร เพราะไม่ต้องการให้มีจำนวนผู้ถูกรุกมาก ถ้ามีลักษณะเป็นกลุ่มงานไม่ดาวาก็จะไม่ใส่ไว้ในแผนที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปี 2512 แผนที่ทหาร	ปี 2518 กรมประมง	ปี 2523 สนง. สถิติฯ	ปี 2525 A.I.T.	ปี 2528 สำรวจ
-----------------------	---------------------	------------------------	-------------------	------------------

อำเภอทาดะโก

1. คลองขบอบู	คลองขบอบู	คลองขบอบู	คลองขบอบู	คลองขบอบู
2. กระทุมเจา	วังพระเจา	กระทุมเจา	กระทุมเจา	กระทุมเจา
3. แหลมประทา	แหลมประทา(1)	แหลมประทา	แหลมประทา	แหลมประทา
4. -	แหลมประทา(2)	-	-	-
5. หนองกรุด	-	หนองกรุด	-	หนองกรุด
6. หนองชาวกลิ้ง	-	หนองชาวกลิ้ง	-	หนองชาวกลิ้ง
7. หนองจิกโคง	-	หนองจิกโคง	-	หนองจิกโคง
8. กระทุมทอง	-	กระทุมทอง	-	กระทุมทอง
9. แหลมกระทุม	แหลมกระทุม	แหลมกระทุม	-	แหลมกระทุม
10. หนองครก	-	หนองครก	-	หนองครก
11. ป่าไผ	คังไผเดือน	ป่าไผ	ป่าไผ	ป่าไผ
12. พนมเศษ 1	เชาพนมเศษ	พนมเศษ 1	เชาพนมเศษ	พนมเศษเหนือ
13. พนมเศษ 2	พนมเศษไต	พนมเศษ 2	-	พนมเศษไต
14. หนองชอเทียน	หนองชอเทียน	หนองชอเทียน	หนองชอเทียน	หนองชอเทียน
15. คลองซุก	ปากคลองคลองซุก	คลองซุก	คลองซุก	คลองซุก
16. ลุงบัว	หนองบัว	ลุงบัว	ลุงบัว	ลุงบัว
17. คุมโปง	หนองหลาย	คุมโปง	คุมโปง	คุมโปง
18. วังมหากร 1	วังมหากรเหนือ	วังมหากร 1	วังมหากร 1	วังมหากร 1
19. วังมหากร 2	-	วังมหากร 2	วังมหากร 2	วังมหากร 2
20. วังมหากร 3	-	วังมหากร 3	วังมหากร 3	วังมหากร 3
21. คลองยายไหม	-	คลองยายไหม	คลองยายไหม	คลองยายไหม
22. ปากงามเหนือ	ปากงามเหนือ	ปากงามเหนือ	ปากงาม 4	ปากงามเหนือ
23. ปากงามไต	ปากงามไต	ปากงามไต	ปากงาม 5	ปากงามไต
24. ไคมะริน	-	ไคมะริน	ไคมะริน	ไคมะริน
25. -	ทุ่งแวน	ทุ่งแวน	-	-
26. หนองกรอ	-	หนองกรอ	-	หนองกรอ

* กลุ่มยานของประมงจะน้อยกว่าของแผนที่ทหาร เพราะไม่ต้องการใหม่จำนวนผู้บุกรุกมาก ถ้ามีลักษณะเป็นกลุ่มยานไม่ถาวรก็จะไม่ใส่ไว้ในแผนที่

2. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ด

ก. การเลือกพื้นที่ที่จะสำรวจ การเลือกพื้นที่ที่จะสำรวจนั้นใช้วิธี Stratified Sampling โดยพิจารณาจากสภาพที่ตั้งหมู่บ้านเป็นหลัก ด้วยเหตุที่การทำมาหากินของราษฎรที่อยู่โดยรอบเขตรอบบึงบอระเพ็ดนั้น อาจแตกต่างกันไปบ้างตามสภาพพื้นที่ แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะมีอาชีพหลักทำนา เช่นเดียวกัน แต่ที่แตกต่างกันออกไปก็คือ อาชีพหลักอื่นนอกเหนือจากการทำนา ดังนี้

ทิศเหนือของบึงบอระเพ็ด ได้แก่บริเวณ บ้านทับกฤช อำเภอลำลูกกา ราษฎรที่อยู่อาศัยบริเวณนี้ ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาข้าว นาบัว และทำไร่บางเล็กน้อย มีประมาณร้อยละ 20 ที่มีอาชีพหลักทำประมง ซึ่งมีทั้งที่เลี้ยงปลาในกระชังในลำน้ำนานและทำประมงในบึงบอระเพ็ด

ทิศใต้ของบึงบอระเพ็ด พื้นที่บริเวณนี้อยู่ในเขตอำเภอมือง อาชีพหลักอื่นนอกจากทำนา คือ การรับจ้างใช้แรงงาน และทำประมงในบึงบอระเพ็ด

ทิศตะวันออกของบึงบอระเพ็ด พื้นที่บริเวณนี้อยู่ในเขตอำเภอกาฬโกวิท และมีชุมชนที่ค่อนข้างหนาแน่นหลายแห่ง อาชีพหลักของราษฎร ได้แก่การทำนาข้าว นาบัว และทำประมงในบึงบอระเพ็ด

ทิศตะวันตกของบึงบอระเพ็ด พื้นที่บริเวณนี้อยู่ในเขตอำเภอมือง ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทำประมงซึ่งได้แก่ การเลี้ยงปลาในกระชังในลำน้ำนาน และทำประมงในเขตรอบบึงบอระเพ็ด การทำนา ทำไร่มีน้อยเมื่อเทียบกับราษฎรที่อยู่ทางทิศอื่น ๆ

การเลือกพื้นที่ที่จะสำรวจจึงพิจารณาโดยใช้บริเวณการตั้งบ้านเรือนของราษฎรเป็นหลัก เพื่อให้สามารถได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทุกอาชีพที่เกี่ยวข้องอยู่กับการตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ด ตามตาราง 4-4 ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4-4 . จำนวนครัวเรือนราษฎรที่เลือกสำรวจ แสดงบริเวณการตั้งบ้านเรือน
ตามทิศต่าง ๆ รอบบึงบอระเพ็ด

ทิศ	อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน ตัวอย่าง
ใต้		พระนอน	5	บ้านเนินสามัคคี	14
ใต้		พระนอน	6	บ้านหัวคอง	12
ใต้		พระนอน	9	บ้านหัวกลัก	22
ตะวันตก	เมือง	แกวใหญ่	6	บ้านหนองตุก	18
ตะวันตก	เมือง	เกรียงไกร	5	บ้านปากน้ำเกรียงไกร	15
ตะวันตก	เมือง	พระนอน	1	บ้านป่าแดง	14
เหนือ	ชุมแสง	ทับกฤษ	6	บ้านหนองไทร (บ้านทับกฤษ)	65
ตะวันออก	ท่าตะโก	วังมหากกร	6	บ้านวังมหากกร	17
ตะวันออก		วังมหากกร	7	บ้านหัวพลวง	17
ตะวันออก		พนมรอก	6	บ้านไคมะรีน	17
ตะวันออก		พนมเฝ้า	3	บ้านคลองบอน	
ตะวันออก		พนมเฝ้า	7	บ้านหัวปลี	18
ตะวันออก		พนมเฝ้า	1	บ้านพนมเฝ้าใต้	
ตะวันออก		พนมเฝ้า	2	บ้านหนองจิกโค้ง	
ตะวันออก		พนมเฝ้า	5	บ้านหนองกรก	34
ตะวันออก		พนมเฝ้า	6	บ้านพนมเฝ้าเหนือ	
ตะวันออก		พนมเฝ้า	8	บ้านแหลมกระทุ่ม	
รวม					263

ข ลักษณะประชากรที่ตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ด

1) ลักษณะครอบครัว ครัวเรือนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ดเกือบทั้งหมด (ประมาณร้อยละ 83 ของครัวเรือนตัวอย่าง) เป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ในจำนวนนี้มีร้อยละ 71.8 ที่เป็นครอบครัวเดี่ยวแท้จริง คือ ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก เท่านั้น อีกร้อยละ 11.0 เป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีญาติพี่น้องของหัวหน้าครัวเรือน (ฝ่ายสามี) หรือของภรรยาหัวหน้าครัวเรือน (ฝ่ายภรรยา) หรือของทั้งสองฝ่ายอยู่รวมครัวเรือนด้วย มีเพียงร้อยละ 17.2 เท่านั้นที่เป็นครอบครัวขยาย (extended family) คือสมาชิกในครัวเรือนประกอบด้วยคนมากกว่า 2 รุ่นอายุ (generation) ได้แก่ รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย รุ่นพ่อ แม่ และรุ่นหลาน คังตารางที่ 4-5

ตารางที่ 4-5 ลักษณะครอบครัวของครัวเรือนที่ตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ด

พื้นที่ศึกษา	ลักษณะครอบครัว				รวม	
	ครอบครัวเดี่ยว			ครอบครัวขยาย		
	พ่อแม่ลูก เท่านั้น	มีญาติฝ่ายภรรยา อยู่ด้วย	มีญาติฝ่ายสามี อยู่ด้วย			มีญาติของทั้งสอง ฝ่ายอยู่ด้วย
เมือง	60	9	4	-	22	95
	63.2	9.5	4.2	-	23.1	100
ชุมแสง	44	2	7	1	11	65
	67.7	3.1	10.8	1.5	16.9	100
ท่าตะโก	85	3	3	-	12	103
	67.6	2.9	2.9	-	11.6	100
รวม	189	14	14	1	45	263
	71.8	5.3	5.3	0.4	17.1	100

การที่ครัวเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว อาจเป็นไปได้ว่าเป็นครัวเรือนที่แยกตัวออกมาจากครอบครัวใหญ่ของบิดามารดาเมื่อสมรสแล้ว และต้องการมีที่ดินทำกินเอง

ครอบครัวที่อยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดนี้ เป็นครอบครัวชนากลาง คือประกอบด้วยสมาชิกโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 6 คน ดังตารางที่ 4-6

2) กลุ่มอายุของประชากร กลุ่มอายุของประชากรในครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ด ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 0-20 ปี รองลงไปเป็นคนที่อยู่ในช่วงที่เรียกว่าเป็นวัยเจริญซึ่งสามารถทำงานได้เต็มที่ คือ ช่วงของอายุระหว่าง 21-49 ปี ดังจะเห็นได้จากลักษณะกลุ่มอายุของประชากรในครัวเรือนตัวอย่างซึ่งมีคนที่อยู่ในช่วงอายุ 0-20 ปี ร้อยละ 46.0 ของจำนวนประชากรในครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดและมีคนที่อยู่ในช่วงอายุ 21-49 ปี ร้อยละ 38.5 ที่อายุเกิน 50 ปี มีร้อยละ 15.5 ดังตารางที่ 4-7

3) ระดับการศึกษาของประชากร ประชากรที่อยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดมีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ คือ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.0) มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา (ประถม 1-4) ดังตารางที่ 4-8

ระดับการศึกษาที่อยู่ในระดับต่ำนี้มีผลไปถึงลักษณะการประกอบอาชีพ คือ ทำให้ประชากรที่อยู่ในบริเวณนี้ต้องมีอาชีพที่ไม่จำเป็นต้องใช้วิชาความรู้ นอกจากใช้ความชำนาญที่ได้รับการอบรมสั่งสอนตลอดมาแบบประเพณี คือ การทำนา อาชีพอื่นที่พอจะทำได้โดยมากก็จะเป็นการรับจ้างใช้แรงงาน

4) สถานะการงานของประชากร ประชากรที่อยู่ในครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.6) เป็นประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานคือมีอายุอยู่ระหว่าง 12-65 ปี ที่สามารถทำงานได้โดยไม่รวมผู้ที่กำลังศึกษาเล่าเรียนเต็มเวลาและผู้พิการที่อยู่ในช่วงอายุดังกล่าวที่เหลืออีกร้อยละ 35.4 เป็นประชากรที่ต้องตกเป็นภาระให้เลี้ยงดู (ซึ่งในจำนวนนี้เป็นคนที่เด็กหรือแก่เกินทำงานได้ ร้อยละ 21.6 กำลังศึกษาร้อยละ 12.7 และพิการ ร้อยละ 1.1)

เมื่อพิจารณาจำนวนของประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานในแต่ละครัวเรือนพบว่า มีจำนวนเฉลี่ยครัวเรือนละ 3.8 คน ดังตารางที่ 4-9

พื้นที่ศึกษา	จำนวนสมาชิกในครอบครัว														รวม	จำนวน สูงศึก	จำนวน ต่ำศึก	เฉลี่ย
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14					
เมือง	3	7	12	19	18	11	13	7	2	-	1	1	1	95	14	2	6.1	
	3.2	7.4	12.6	20.0	18.9	11.6	13.7	7.4	2.1		1.1	1.1	1.1	100.0				
ชุมชนสง	2	3	6	12	15	10	12	2	1	1	1	-	-	65	12	2	6.2	
	3.2	4.6	9.2	18.5	23.1	15.4	18.5	3.1	1.5	1.5	1.5			100.0				
หาคะโก	2	15	15	24	16	11	5	7	4	2	1	1	-	103	13	2	5.7	
	1.9	14.6	14.6	23.3	15.3	10.7	4.9	6.8	3.9	1.9	1.0	1.0		100.0				
รวม	7	25	33	55	49	32	30	16	7	3	3	2	1	263	14	2	6.0	

ตารางที่ 4-7 กลุ่มอายุประชากร

พื้นที่ศึกษา	กลุ่มอายุ (ปี)											รวม
	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100	
เมือง	122	164	92	79	58	47	26	9	6	2	-	585
ชุมชนสง	51	127	78	38	34	37	19	16	3	-	-	403
หาคะโก	80	184	115	51	83	43	21	11	3	-	1	592
รวม	253	475	285	148	175	127	66	36	12	2	1	1580
	16.0	30.0	18.0	9.4	11.1	8.0	4.3	2.3	0.7	0.1	0.1	100.0

ตารางที่ 4-8 ระดับการศึกษาของประชากร

พื้นที่ศึกษา	ระดับการศึกษา										รวม
	ไม่ไ้เรียน	จบ ป.1-3	จบ ป.4	จบ ป.5-6	จบ ม.ศ.1-3	จบ ม.ศ.4-5	อาชีวศึกษา	อุดมศึกษา	นักธรรม		
เมือง	135	91	230	68	39	6	8	5	3	585	
ชุมชนสง	76	54	162	75	18	8	7	-	3	403	
หาคะโก	80	69	340	79	20	3	1	-	-	592	
รวม	291	214	732	222	77	17	16	5	6	1580	
	(18.1)	(13.6)	(46.4)	(14.2)	(4.9)	(1.1)	(1.0)	(0.3)	(0.4)	(100.0)	

ตารางที่ 4-9. สถานะการงานของประชากร

พื้นที่ศึกษา	สถานะการงาน				รวม
	อยู่ในกำลังแรงงาน	ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน			
		กำลังศึกษาเล่าเรียน เต็มเวลา	เด็กหรือแก่เกินจะ ทำงานได้	พิการ	
เมือง	328 (56.1)	91 (15.6)	158 (27.0)	8 (1.3)	585
ชุกชุม	272 (67.5)	50 (12.4)	78 (19.4)	3 (0.7)	403
ทาดะโก	420 (70.9)	59 (10.0)	106 (17.9)	7 (1.2)	592
รวม	1020 (64.4)	200 (12.7)	342 (21.6)	18 (1.1)	1580
<u>แต่ละครัวเรือน</u>					
จำนวนสูงสุด	9	5	7	4	-
จำนวนต่ำสุด	1	0.2	1	0.1	-
จำนวนเฉลี่ย	3.8	0.7	1.3	0.1	-

5) อาชีพของประชากร ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ด ส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม จะเห็นได้จากประชากรในครัวเรือนตัวอย่าง ซึ่งมีถึงร้อยละ 81.5 ของประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งหมดทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และงานเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักดังกล่าวของประชากรที่อยู่ในบริเวณนี้ก็ได้แก่ การทำนาข้าวเกือบทั้งหมด นอกจากนี้ผู้ที่จับจองที่ดินในเขตริมบึงเท่านั้นที่ทำนาบัวด้วย ส่วนผู้ที่มีอาชีพหลักเป็นงานอื่นนอกจากงานเกษตรกรรมซึ่งมีอยู่ร้อยละ 18.5 นั้น ปรากฏว่ามีร้อยละ 5.1 ที่ทำประมงเป็นอาชีพหลัก และเป็นคนที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองนครสวรรค์มากกว่าอำเภออื่น ดังตารางที่ 4-10

และที่น่าสนใจสำหรับการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในเขตบึงบอระเพ็ดก็คือการทำอาชีพเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถจะดำรงชีพอยู่ได้เราจึงพบว่ามีถึงร้อยละ 58.9 ของประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งหมดในครัวเรือนตัวอย่างมีอาชีพรอง และใน

จำนวนนี้เป็นประชากรที่อยู่ในเขตอำเภอท่าตะโกมากกว่าอำเภออื่น อาชีพรองที่หน้านั้น ส่วนมาก (ร้อยละ 71.6 ของประชากรที่มีอาชีพรอง) เป็นงานนอกเกษตรกรรม ซึ่งเป็นงานรับจ้างใช้แรงงานถึงร้อยละ 39.9 รองลงไปเป็นการทำอาชีพประมง ร้อยละ 17.6 คังตารางที่ 4-11

ตารางที่ 4-10 อาชีพหลักของประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงาน

พื้นที่ศึกษา	อาชีพหลักของประชากร							รวม
	เกษตรกรรม		อาชีพนอกเกษตร					
	ค้าขาย	รับราชการ	รับจ้าง เอกชน	ธุรกิจ ส่วนตัว	ประมง	รับจ้าง ใช้แรงงาน		
เมือง	219	16	7	11	11	43	19	326
	66.2	4.9	2.1	3.4	3.4	13.2	5.8	100
ชุมแสง	244	11	2	1	6	5	6	275
	88.7	4.0	0.7	0.3	2.2	1.8	2.2	100
ท่าตะโก	368	11	5	3	7	3	22	419
	87.8	2.6	1.2	0.7	1.6	0.7	5.2	100
รวม	831	38	14	15	24	51	47	1020
	81.5	3.7	1.4	1.5	2.3	5.0	4.6	100

จากที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า ครัวเรือนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ดส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยวซึ่งมีลักษณะเป็นการเข้ามาอยู่แบบแยกครัวเรือนเนื่องมาจากการแต่งงาน ประชากรส่วนมากมีอายุอยู่ในกำลังแรงงาน และมีอาชีพทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก แต่ส่วนมากทำอาชีพเสริมร่วมด้วยเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่า การทำเกษตรในที่ดินแถบนี้ไม่ได้ผลตอบแทนที่ดีเท่าที่ควรก็ได้

ตารางที่ 4-11 อาชีพรองของประชากร

พื้นที่ศึกษา	อาชีพรองของประชากร							รวม	ร้อยละของประชากร ในกำลังแรงงานที่ ทำอาชีพรอง
	เกษตรกรรม	อาชีพนอกเกษตรกรรม							
		ค้าขาย	รับราชการ	รับจ้าง เอกชน	ธุรกิจ ส่วนตัว	ประมง	รับจ้าง ใช้แรงงาน		
เมือง	52	24	1	8	5	31	58	179	
	29.0	13.4	0.5	4.5	2.8	17.3	32.4	100.0	17.5
ชุกแสง	77	24	-	-	2	14	40	157	
	49.0	15.3			1.3	8.9	25.5	100.0	15.4
หาคะโก	42	10	1	7	3	60	142	265	
	15.8	3.8	0.4	2.6	1.1	2.3	53.6	100.0	26.0
รวม	171	58	2	15	10	105	240	601	58.9
	28.4	9.6	0.3	2.5	1.7	17.6	39.9	100.0	1020(100.0)

ก. สภาพทางเศรษฐกิจสังคมของประชากร

1) สภาพทางเศรษฐกิจ การพิจารณาสภาพหรือฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน คุ้ได้จากหลายกรณี ที่สำคัญคือ แหล่งที่มาของรายได้ การเป็นหนี้สิน ทรัพย์สินที่มี รายจ่ายในครัวเรือน เป็นต้น สำหรับชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ด เกือบทั้งหมดมีการเกษตรกรรมเป็นแหล่งที่มาของรายได้หลักของครัวเรือน การพิจารณาในค่านนี้จึงต้องคำนึงถึง การถือครองที่ดิน พืชที่ปลูก และรายได้จากพืชผล ตลอดจนการลงทุนเพื่อการผลิตนั้น เพื่อที่จะสามารถสรุปได้ว่า การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ ทำให้เกิดผลประการใดบ้างทางคานสภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านโดยจะพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับไป

ก) ที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับการถือครองที่ดินเพื่อการใช้ประโยชน์ทางเกษตรกรรมของราษฎรที่อาศัยอยู่โดยรอบเขตบึงบอระเพ็ดนั้น มีถึงร้อยละ 87.8 ของครัวเรือนตัวอย่างที่ถือครองที่ดินในฐานะเป็นเจ้าของ ในจำนวนนี้มีร้อยละ 16.3 ที่ได้เช่าเพิ่มเติมจากที่เป็นเจ้าของอยู่แล้ว คนที่ไม่มีที่ดินของตัวเองเลย ต้องถือครองในฐานะผู้เช่าทั้งหมด มีน้อย คือมีเพียงร้อยละ 4.6 เท่านั้น และถ้าเปรียบเทียบกันในพื้นที่ที่ศึกษา พบว่า หมู่บ้านในเขตอำเภอลำดวน มีจำนวนร้อยละของผู้ที่เช่าที่ดินทั้งหมด มากกว่าหมู่บ้านอื่น ตามตารางที่ 4-12

ตารางที่ 4-12 สถานภาพการถือครองที่ดิน

พื้นที่ศึกษา	สถานภาพการถือครองที่ดิน					รวม
	เป็นเจ้าของทั้งหมด	เป็นเจ้าของบางส่วน	เช่าทั้งหมด	ใช้ที่ดินของผู้อื่นโดยไม่เสียค่าเช่า	ไม่มีที่ดิน	
เมือง	67 (70.5)	10 (10.5)	3 (3.2)	8 (8.4)	7 (7.4)	95(100)
ชุมแสง	56 (86.1)	7 (10.8)	2 (3.1)	-	-	65(100)
ท่าตะโก	65 (63.1)	26 (25.2)	7 (6.8)	4 (3.9)	1 (1.0)	103(100)
รวม	188 (71.5)	43 (16.3)	12 (4.6)	12 (4.6)	8 (3.0)	263(100)

(1) สำหรับผู้เป็นเจ้าของที่ดิน สิ่งที่น่าสนใจสำหรับการเข้าตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ดก็คือลักษณะการเข้าเป็นเจ้าของที่ดินของชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด หรือร้อยละ 64.5 ได้ที่ดินมาโดยการรับมรดก รองลงไปเป็นการซื้อ (ร้อยละ 18.6) ส่วนการบุกเบิกจับจองนั้นมีจำนวนน้อยกว่าการได้ที่ดินทั้งสองประเภทดังกล่าวแล้ว คือมีเพียงร้อยละ 16.9 เท่านั้น ข้อมูลนี้แสดงว่าการจับจองที่ดินได้กระทำกันมาก่อนเป็นเวลานาน เมื่อมาถึงรุ่นอายุนี้ จึงได้เป็นเจ้าของที่ดินโดยรับมรดกตกทอดกันมากกว่าอย่างอื่น ดังตารางที่ 4-13

ตารางที่ 4-13 ลักษณะการเป็นเจ้าของที่ดินเมื่อแรกเข้ามาอยู่ในพื้นที่
(เฉพาะผู้เป็นเจ้าของที่ดิน)

พื้นที่ศึกษา	ลักษณะการเป็นเจ้าของที่ดิน			รวม
	โดยการรับมรดก	โดยการซื้อ	โดยการบุกเบิก	
เมือง	49 (66.2)	11 (14.9)	14 (18.9)	74 (100.0)
ชุมแสง	34 (54.8)	14 (22.6)	14 (22.6)	62 (100.0)
ท่าตะโก	66 (69.5)	18 (18.9)	11 (11.6)	95 (100.0)
รวม	149 (64.5)	43 (18.6)	39 (16.9)	231 (100.0)

ในค่านจำนวนที่ดินที่เป็นเจ้าของนั้น ปรากฏว่าแต่ละครัวเรือนที่มีที่ดิน โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ในเกณฑ์สูง คือ ประมาณ 47.8 ไร่ต่อครัวเรือน แต่หากพิจารณาในรายอำเภอ พบว่าในเขตอำเภอเมืองมีจำนวนเฉลี่ยของที่ดินที่เป็นเจ้าของต่ำกว่าอีกสองอำเภอมาก คือ มีเพียงเฉลี่ยครัวเรือนละ 25.2 ไร่ ในขณะที่อำเภอชุมแสงและอำเภอท่าตะโกมีเฉลี่ยครัวเรือนละ 50.0 และ 65.4 ไร่ ตามลำดับ ดังตารางที่ 4-14

ตารางที่ 4-14 จำนวนที่ดินที่เป็นเจ้าของ โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน (เฉพาะครัวเรือนที่เป็นเจ้าของ)

พื้นที่ศึกษา	จำนวนครัวเรือน ที่เป็นเจ้าของที่ดิน	จำนวนที่ดินที่เป็น เจ้าของทั้งหมด (ไร่)	จำนวนที่ดินที่เป็น เจ้าของ เฉลี่ยต่อ ครัวเรือน (ไร่)
เมือง	77	1943	25.2
ชুমแสง	63	3153	50.0
หาคะโก	91	5954	65.4
รวม	231	11050	47.8

เมื่อพิจารณาถึงระยะเวลาที่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งอาจหมายถึงเวลาเริ่มแรกที่เขามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตนี้ก็ได้ พบว่าส่วนมากเข้ามาอยู่ในเขตนี้ในช่วง 1-25 ปี คือ มีร้อยละ 38.5 ที่ได้เป็นเจ้าของที่ดินมาตั้งแต่ 11-25 ปี และร้อยละ 29.5 เพิ่งเข้ามาอยู่ประมาณ 1-10 ปีเท่านั้น มีร้อยละ 32.0 ที่เข้ามาอยู่เกิน 25 ปีในจำนวนนี้มีถึงร้อยละ 11.7 ที่มาอยู่เกิน 40 ปี ดังตารางที่ 4-15

ในคานของเอกสารแสดงสิทธิการเป็นเจ้าของที่ดิน พบว่ามีร้อยละ 61.1 ของครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดที่ไม่มีเอกสารสิทธิอย่างอื่นใด นอกจากใบเสียภาษีบำรุงท้องที่ แสดงว่าที่ดินบริเวณนี้อยู่ในขอบเขตของสถานีประมงน้ำจืดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นที่ดินของรัฐ ในเขตพื้นที่ศึกษาพบว่า เขตอำเภอชุมแสง มีจำนวนผู้ใช้ที่ดินในเขตประมงมากกว่าเขตอำเภออื่น คือ มีเอกสารสิทธิเป็นใบเสียภาษีบำรุงท้องที่ ถึงร้อยละ 91.9 รองลงไปเป็นเขตอำเภอหาคะโก มีร้อยละ 70.5 ส่วนเขตอำเภอเมืองมีคนส่วนน้อยที่มีที่ดินอยู่ในเขตประมง คือ มีเพียงร้อยละ 23 ที่มีใบเสียภาษีบำรุงท้องที่แต่มีคนที่ไม่มีเอกสารแสดงสิทธิการเป็นเจ้าของชัดเจนคือมีโฉนดหรือร.น.ส.3 ถึงร้อยละ 73 ดังตารางที่ 4-16

ตารางที่ 3-15 จำนวนปีที่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน (เฉพาะผู้เป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้น)

พื้นที่ศึกษา	จำนวนปีที่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน (ปี)				รวม
	1-10	11-25	26-40	มากกว่า 40	
เมือง	27 (36.5)	27 (36.5)	13 (17.6)	7 (9.4)	74 (100.0)
ชุนแสง	17 (27.4)	19 (30.6)	15 (24.2)	11 (17.8)	62 (100.0)
ท่าตะโก	24 (25.3)	43 (45.3)	19 (20.0)	9 (9.4)	95 (100.0)
รวม	68 (29.5)	89 (38.5)	47 (20.3)	27 (11.7)	231 (100.0)

ตารางที่ 4-16 เอกสารสิทธิแสดงการเป็นเจ้าของที่ดิน (เฉพาะครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้น)

พื้นที่ศึกษา	ชนิดของเอกสารสิทธิ				รวม
	โฉนด	น.ส.3	ส.ค.1	ใบเสียภาษีบำรุงท้องที่	
เมือง	2 (2.7)	52 (70.3)	3 (4.0)	17 (23.0)	74 (100.0)
ชุนแสง	1 (1.6)	4 (6.5)	-	57 (91.9)	62 (100.0)
ท่าตะโก	1 (1.1)	26 (27.3)	1 (1.1)	67 (70.5)	95 (100.0)
รวม	4 (1.7)	82 (35.5)	4 (1.7)	141 (61.1)	231 (100.0)

การที่มีการไต่เป็นเจ้าของที่ดินโดยวิธีมรดกนี้แสดงว่าหัวหน้าครัวเรือนปัจจุบันนี้เป็นคนรุ่นที่สองที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ โดยรุ่นพ่อแม่ได้เข้ามาจับจองไว้ก่อนแล้ว และมีแนวโน้มที่เป็นไปได้ว่า การจับจองที่ดินในสมัยแรก ๆ นั้น คงจะจับจองไว้คนละจำนวนมาก เพราะยังคงมีอยู่หลายรายที่ไต่รับที่ดินในเขตรอบบึงขระเพ็ดเป็นมรดกเกินกว่า 200 ไร่ แต่ต่อมาภายหลังที่ดินได้ถูกแบ่งย่อยลงให้แก่บุตร ขนาดที่ดินที่ไต่รับมรดกจึงเล็กลงเรื่อย ๆ จากการสอบถามพบว่า ร้อยละ 67 มีที่ดินมรดกอยู่ระหว่าง 1-30 ไร่ (ส่วนมากหรือร้อยละ 30.2 มีที่ดินมรดก 11-20 ไร่) และควยขนาดที่ดินเช่นนี้ ขนาดที่ดินที่เป็นเจ้าของรุ่นต่อไป จะต้องถูกแบ่งให้เล็กลงอีกในอนาคต
คูตารางที่ 4-17

ตารางที่ 4-17 จำนวนที่ดินที่ไต่รับมรดก (เฉพาะครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินโดยไต่รับมรดก)

พื้นที่ศึกษา	จำนวนที่ดินที่ไต่รับมรดก (ไร่)								รวม
	น้อยกว่า 1 ไร่	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-70	71-250	
เมือง	5	15	12	4	3	3	5	2	49
	10.2	30.6	24.5	8.2	6.1	6.1	10.2	4.1	100.0
ชุมแสง	2	5	8	6	-	5	2	6	34
	5.9	14.7	23.6	17.6		14.7	5.9	17.6	100.0
ทาดะโก	3	10	25	15	6	2	2	3	66
	4.5	15.3	37.9	22.7	9.1	3.0	3.0	4.5	100.0
รวม	10	30	45	25	9	9	9	11	149
	6.7	20.0	30.2	16.8	6.0	6.0	6.0	7.4	100.0

สำหรับที่ดินบุกเบิก ในจำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่แจ้งว่าได้ที่ดินมาเป็นเจ้าของ เพราะการบุกเบิกทั้งหมด ปรากฏว่ามีจำนวนมาก (ร้อยละ 28.2) ยังคงเป็นที่ดินขนาดค่อนข้างใหญ่คือ 41-100 ไร่ แสดงว่าคนที่เข้ามาบุกเบิกจับจองที่ดินในเขตนี้ จะจับจองที่ดินคนละหลายๆ ค้างโคกลาวมาแล้ว คูตารางที่ 4-18

ตารางที่ 4-18 จำนวนที่ดินที่บุกเบิก (เฉพาะครัวเรือนที่บุกเบิกที่ดินเองเท่านั้น)

พื้นที่ศึกษา	จำนวนที่ดินที่บุกเบิก (ไร่)						รวม
	น้อยกว่า 1 ไร่	1-10	11-25	26-40	41-100	101-250	
เมือง	2	2	5	2	2	1	14
	14.3	14.3	35.7	14.3	14.3	7.1	100.0
ชุมชนแสง	1	4	-	3	4	2	14
	7.1	28.6		21.4	28.6	14.3	100.0
ท่าตะโก	1	1	1	3	5	-	11
	9.1	9.1	9.1	27.3	45.4		100.0
รวม	4	7	6	8	11	3	39
	10.2	17.9	15.4	20.5	28.2	7.7	100.0

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในที่ดินบริเวณนี้ จะไม่มีสิทธิถือครองที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ชาวบ้านก็ยังซื้อขายที่ดินกันอยู่โดยทั่วไป จะเห็นได้จากข้อมูลที่ไต่ศึกษา ซึ่งมีถึงร้อยละ 58.2 ที่ซื้อที่ดิน แต่ส่วนมาก (ร้อยละ 18.4 ของผู้ที่ซื้อที่ดินทั้งหมด) จะซื้อที่ดินขนาดเล็ก 1-10 ไร่ แต่ก็มีถึงร้อยละ 15.7 ที่ซื้อที่ดินขนาดใหญ่ 70-250 ไร่ ตามตารางที่ 4-19

ตารางที่ 4-19 จำนวนที่ดินที่ซื้อ (รวมทั้งผู้ที่ซื้อที่ดินเมื่อแรกเข้ามาอยู่และที่ซื้อเพิ่มภายหลัง)

พื้นที่ศึกษา	จำนวนที่ดินที่ซื้อ (ไร่)								รวม
	น้อยกว่า 1 ไร่	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-70	70-250	
เมือง	6	13	6	6	4	2	5	2	44
	13.6	29.5	13.6	13.6	9.1	4.6	11.4	4.6	100.0
ชุมชนแสง	7	6	4	6	6	2	2	10	43
	16.3	13.9	9.3	13.9	13.9	4.7	4.7	23.3	100.0
ท่าตะโก	4	9	9	9	13	7	3	12	66
	6.2	13.6	13.6	13.6	19.7	10.6	4.5	18.2	100.0
รวม	17	28	19	21	23	11	10	24	153
	11.1	18.4	12.4	13.7	15.0	7.2	6.5	15.7	100.0

เมื่อพิจารณาถึง การถือครองที่ดินเพื่อทำเกษตรกรรม ในที่ดินรอบบึงบอระเพ็ด พบว่าชาวบ้านส่วนมากถือครองที่ดินมากกว่า 1 แปลง คือ มีเพียงร้อยละ 16.1 เท่านั้นที่ถือครองที่ดินเพียง 1 แปลง ตามตารางที่ 4-20

ควยลักษณะการถือครองที่ดินเช่นนี้ จะทำให้ยากต่อการพัฒนาและมีปัญหาในการทำเกษตรกรรมอยู่บ้างเพราะที่ดินไม่ติดต่อกันเป็นผืนเดียว

ตารางที่ 4-20 จำนวนแปลงของที่ดินถือครองเพื่อการทำเกษตรกรรม (เฉพาะผู้มีที่ดินถือครอง)

พื้นที่ศึกษา	จำนวนแปลงของที่ดินถือครอง					รวม
	1 แปลง	2 แปลง	3 แปลง	4 แปลง	5 แปลงขึ้นไป	
เมือง	26 (29.7)	22 (25.0)	23 (26.1)	8 (9.1)	9 (10.3)	88 (100.0)
ชุกแสง	7 (10.8)	26 (40.0)	20 (30.8)	7 (10.8)	5 (7.6)	65 (100.0)
ท่าตะโก	8 (7.8)	34 (33.4)	24 (23.5)	19 (18.6)	17 (16.7)	102 (100.0)
รวม	41 (16.1)	82 (23.2)	67 (26.3)	34 (13.3)	31 (12.1)	255 (100.0)

(1) ที่ดินที่ใช้ประโยชน์ในปี 2525

ในด้านการใช้ประโยชน์ในที่ดินเกษตรกรรมของราษฎร ที่มีที่ดินถือครองอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดนั้น ปรากฏว่าส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ในที่ดินเต็มเนื้อที่ที่ถือครองอยู่ คือมีร้อยละ 91.0 ของจำนวนผู้มีที่ดินถือครอง ใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อการเพาะปลูกเต็มเนื้อที่มีเพียงร้อยละ 9.0 เท่านั้นที่ไม่สามารถเพาะปลูกได้เต็มเนื้อที่ แสดงว่าในเขตที่ชาวบ้านได้เข้าบุกรุกจับจองที่ดินไว้ เป็นที่ดินที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างดี

ที่ดินที่ใช้ประโยชน์ในปีการเพาะปลูก 2525 นั้น ส่วนมากจะใช้เพาะปลูกเกินกว่าคร้วเรือนละ 20 ไร่ คือมีร้อยละ 15.3 ที่ใช้ที่ดินขนาด 21-30 ไร่ รองลงไป (ร้อยละ 12.9) ใช้ที่ดินขนาด 41-50 ไร่ และมีถึงร้อยละ 12.6 ที่ใช้ที่ดินเกินกว่า 90 ไร่

ตารางที่ 4-21 ขนาดที่ดินที่ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกปี 2525 (เฉพาะผู้มีที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรกรรมเท่านั้น)

พื้นที่ศึกษา	ขนาดที่ดินที่ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก 2525											รวม
	น้อยกว่า 1 ไร่	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	มากกว่า 90 ไร่	
เมือง	11	19	13	16	10	7	3	1	2	2	5	89
	12.4	21.3	14.6	18.0	11.2	7.9	3.4	1.1	2.2	2.2	5.6	100.0
ชุกชุมแสง	4	1	5	11	3	10	7	5	3	8	8	65
	6.2	1.5	7.7	16.9	4.6	15.4	10.8	7.7	4.6	12.3	12.3	100.0
ท่าตะโก	1	7	7	12	9	16	11	8	4	7	19	101
	1.0	6.9	6.9	11.9	8.9	15.8	10.9	7.9	4.0	6.9	18.8	100.0
รวม	16	27	25	39	22	33	21	14	9	17	32	255
	6.3	10.6	9.8	15.3	8.6	12.9	8.2	5.5	3.5	6.7	12.6	100.0

พืชปลูก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดสำหรับชาวบ้านที่เข้ามาอยู่ในเขตรอบบึงพระเพ็จ คือ ข้าว ซึ่งมีเนื้อที่เพาะปลูกมากกว่าพืชอื่น รองลงไปก็เป็น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง และบัว สำหรับผู้ที่ดินอยู่บริเวณติดต่อกับเขตพื้นน้ำของบึงพระเพ็จ

ในคานของข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดนั้น ปรากฏว่าโดยปกติ ผลผลิตอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง คือ เฉลี่ยประมาณ 300-400 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ชาวบ้านในเขตนี้จะประสบปัญหาน้ำท่วมข้าวเสียหายไม่สามารถจะเก็บเกี่ยวได้ทุก ๆ รอบ 5-7 ปี ดังเช่นในปี 2525 ซึ่งเป็นปีที่เข้าไปศึกษา ปรากฏว่า มีเพียงร้อยละ 28.4 ของครัวเรือนที่ปลูกข้าวเท่านั้นที่สามารถเก็บเกี่ยวข้าวได้ ที่เหลืออีก 71.6 เสียหายหมดเก็บเกี่ยวไม่ได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามเขตที่อยู่ พบว่า เกือบทั้งหมดเป็นคนที่อยู่ในเขตอำเภอชุมแสงและอำเภอท่าตะโก ส่วนทางแถบอำเภอเมืองมีจำนวนครัวเรือนที่ข้าวถูกน้ำท่วมเสียหายน้อยกว่ามาก ดังตารางที่ 4-22

ตารางที่ 4-22 ผลของการเก็บเกี่ยวข้าวในปีการเพาะปลูก 2525 (เฉพาะครัวเรือนที่ปลูกข้าวเท่านั้น)

พื้นที่ศึกษา	จำนวนครัวเรือนที่สามารถเก็บเกี่ยวข้าวได้	จำนวนครัวเรือนที่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวข้าวได้		รวม
		(เสียหายหมด)		
เมือง	36 (70.6)	15 (29.4)		51 (100.0)
ชุมแสง	11 (19.3)	46 (80.7)		57 (100.0)
ท่าตะโก	13 (12.6)	90 (87.4)		103 (100.0)
รวม	60 (28.4)	151 (71.6)		211 (100.0)

จากสถิติข้อมูลเกษตร ปี 2524/2525 และปี 2527/2528 สำนักงานเกษตรจังหวัดนครสวรรค์.

จากการที่เก็คน้ำท่วมนี้ ส่งผลให้ผลผลิตโดยเฉลี่ยต่อไร่ของข้าวในปีการเพาะปลูก 2525 นี้ต่ำมาก เกือบจะกล่าวได้ว่าไม่ไ้ผลผลิตเลย คือ ได้เพียงเฉลี่ย 24 กิโลกรัมต่อไร่เท่านั้น

สำหรับพืชไร่ ไม่กระทบกระเทือนจากน้ำท่วมเท่าใดนัก เพราะปลูกอยู่ในที่ดอน ผลผลิตอยู่ในขั้นปานกลาง คือ เฉลี่ย 240 กิโลกรัมต่อไร่ สำหรับข้าวโพด 200 กิโลกรัมต่อไร่ สำหรับข้าวฟ่าง และ 49 กิโลกรัมต่อไร่ สำหรับบัวซึ่งเป็นปริมาณผลผลิตโดยปกติทั่วไป ดูตารางที่ 4-23

จากปริมาณผลผลิตข้าวซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชาวบ้านตามตารางดังกล่าว ทำให้มองเห็นได้ว่า การปลูกข้าวในพื้นที่นี้มีผลผลิตไม่แน่นอน ขึ้นกับสภาพลมฟ้าอากาศในทุกรอบ 5-7 ปีชาวบ้านจะต้องเผชิญกับปัญหาการเก็บเกี่ยวไม่ไ้ ซึ่งหมายถึงการขาดรายได้สำคัญที่สุดไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่ปลูกข้าวอย่างเคียวจะยังไ้รับผลกระทบกระเทือนมาก เพราะถึงแม้ว่าจะอยู่ในสภาวะปกติ รายได้ของชาวบ้านที่อยู่ในเขตนี้ก็ค่อนข้างต่ำอยู่แล้ว

ข) รายได้ของครัวเรือน เนื่องจากช่วงที่เข้าศึกษาเป็นช่วงการเก็บเกี่ยวข้าวนาปีของปี 2525 การสอบถามรายได้จึงจำเป็นต้องถามย้อนถึงปีที่ผ่านมา คือ ปี 2524 พบว่า รายได้จากกิจกรรมของชาวบ้านโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ คือ ครัวเรือนละ 18,703 บาทต่อปี หรือ 2722.7 บาทต่อหัว ชาวบ้านจึงต้องช่วยตัวเองด้วยการออกทำงานนอกกิจกรรมซึ่งทำให้รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนถึง 12,534 บาท เมื่อรวมรายได้จากทั้งสองแหล่ง ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดจะมีรายได้โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 24,125 บาท หรือ 4,015.8 บาทต่อหัว ตามตารางที่ 4-24

ตารางที่ 4-23 พืชเศรษฐกิจสำคัญที่ปลูกในเขตรอบบึงบอระเพ็ด แยกประเภทตามชนิดของพืช

พื้นที่ศึกษา	ข้าว				ข้าวโพก				ข้าวฟ่าง				บัว			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
เมือง	51	26.9	2302	85	23	18.9	4789	253	32	19.2	3677	191	6	16.9	700	41
ชุมแสง	57	32.9	514	15	3	6.8	1666	238	-	-	-	-	39	27.6	1460	53
หาคะโก	103	50.5	413	8	9	32.4	6286	194	11	20.5	4613	225	5	23.5	375	16
รวม	211	36.7	897	24	35	19.4	4906	240	43	19.5	3917	200	50	25.9	1260	49

- หมายเหตุ
- 1 = จำนวนคร้วเรือนที่ปลูก
 - 2 = พื้นที่ปลูกโดยเฉลี่ยต่อคร้วเรือน (ไร่)
 - 3 = ผลผลิตรวมโดยเฉลี่ยต่อคร้วเรือน (กิโลกรัม)
 - 4 = ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ (กิโลกรัม)

ตารางที่ 4-24 รายได้ของครัวเรือนตัวอย่างในการเพาะปลูก 2524 จากแหล่งรายได้ต่าง ๆ

พื้นที่ศึกษา	จากงานเกษตรกรรม			จากงานนอกเกษตรกรรม			รายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือน		
	จำนวน ครัวเรือน	รายได้ทั้งหมด (บาท)	รายได้เฉลี่ย ต่อครัวเรือน (บาท)	จำนวน ครัวเรือน	รายได้ทั้งหมด (บาท)	รายได้เฉลี่ย ต่อครัวเรือน (บาท)	จำนวน ครัวเรือน	รายได้ทั้งหมด (บาท)	รายได้เฉลี่ย ต่อครัวเรือน (บาท)
เมือง	69	985,044	14,276	57	708,054	12,422	95	1,693,098	17,822
ชุกแสง	61	1,273,558	20,878	37	664,076	17,948	65	1,937,634	28,809
หาคะโก	100	2,043,200	20,432	69	671,025	9,725	103	2,714,225	26,351
รวม	230	4,301,802	18,703	163	2,043,155	12,534	263	6,344,957	24,125

ก) รายจ่ายของครัวเรือน รายจ่ายของครัวเรือนที่อยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดค่อนข้างสูง เพราะนอกจากจะเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของครัวเรือนซึ่งได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ ตลอดจนงานพิธีต่างๆ แล้ว ยังมีค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนในงานเกษตรกรรมอีกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าจ้างแรงงาน สำหรับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของครัวเรือนตัวอย่างในรอบปี 2524 พบว่า ใช้จ่ายโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 30,503.50 บาท ซึ่งถ้าจะแยกพิจารณาระหว่างรายจ่ายสำหรับการลงทุนเพาะปลูก และรายจ่ายในครัวเรือนแล้ว รายจ่ายเพื่อการลงทุนเพาะปลูกจะมีประมาณเฉลี่ยครัวเรือนละ 9798.4 บาท และรายจ่ายในครัวเรือนจะมีประมาณเฉลี่ยครัวเรือนละ 20,714.1 บาท ตามตารางที่ 4-25

ตารางที่ 4-25 รายจ่ายของครัวเรือนในปีการเพาะปลูก 2524

พื้นที่ศึกษา	จำนวนครัวเรือน	รายจ่ายงานเกษตร		รายจ่ายในครัวเรือน		รวมรายจ่ายทั้งหมด	
		รวม	เฉลี่ย	รวม	เฉลี่ย	รวม	เฉลี่ย
เมือง	95	943980	9936.6	2039993	21473.6	2983973	31410.2
ชุกแสง	65	715042	11000.7	1331053	20477.7	2046095	31478.4
ท่าตะโก	103	915585	8889.2	2076766	20162.8	2992351	29051.9
รวม	263	2574607	9789.4	5447812	20714.1	8022419	30503.5

การเป็นหนี้สิน จากข้อมูลคานรายไครายจ่ายที่กล่าวแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ที่อยู่ในเขตนี้ มีรายไคที่ไม่พอกับรายจ่าย ซึ่งเป็นปัญหาที่ชาวบ้านจะต้องแก้ไขทางแก้ไขทางหนึ่งก็คือ การกู้ยืมเงิน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในปี 2525 มีชาวบ้านร้อยละ 68.1 ที่ต้องกู้เงินมาใช้จ่าย ในจำนวนนี้เป็นคนที่อยู่ในเขตอำเภอท่าตะโกมากกว่าผู้อยู่เขตอำเภออื่นตามตารางที่ 4-26

ตารางที่ 4-26 การกู้เงินของครัวเรือนตัวอย่างในปีการเพาะปลูก 2525

พื้นที่ศึกษา	จำนวนครัวเรือนที่กู้เงิน	จำนวนครัวเรือนที่ไม่ได้กู้เงิน	รวม
เมือง	61 (64.2)	34 (35.4)	95 (100.0)
ชุมแสง	35 (53.8)	30 (46.2)	65 (100.0)
ท่าตะโก	83 (80.6)	20 (19.4)	103 (100.0)
รวม	179 (68.1)	84 (31.9)	263 (100.0)

ชาวบ้านที่กู้เงินส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.1 ของผู้ที่กู้เงินทั้งหมด) กู้เงินเพื่อลงทุนการเกษตร แสดงว่ารายได้ที่ไคร้รับนั้นพอเพียงแต่ทางการใช้จ่ายในครัวเรือนเท่านั้น แต่การลงทุนการเกษตรเป็นค่าใช้จ่ายส่วนเกินที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะหมายถึงความอยู่รอดในการดำรงชีพต่อไป จึงเป็นเหตุผลสำคัญในการกู้ยืมเงินของชาวบ้านที่อยู่ในเขตรอบบึงขระเพ็ด ดังตารางที่ 4-27

แม้ว่าจะมีผู้ตองกู้เงินจำนวนมากในเขตนี้นี้ แต่บริการค้ำเงินของรัฐก็ยังมีผู้ใช้ไม่มากนัก ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังคงกู้เงินจากแหล่งเงินกู้เอกชน หรือจากธนาคารพาณิชย์ จากข้อมูลที่ได้ พบว่า มีเพียงร้อยละ 33.5 ของผู้ที่กู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และร้อยละ 6.1 กู้เงินจากสหกรณ์ค้ำเงินจำนวนผู้ที่กู้เงินจากแหล่งเงินกู้เอกชนถึง 60.4 ซึ่งในจำนวนนี้เป็นที่กู้จากญาติหรือเพื่อนใกล้ชิด ร้อยละ 30.7 รองลงไปเป็นที่กู้จากพ่อค้าหรือเจ้าของโรงสี ร้อยละ 13.5 และอีกร้อยละ 12.8 กู้จากธนาคารพาณิชย์ ตามตารางที่ 4-28 จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านที่อยู่ในเขตรอบบึงขระเพ็ดว่า ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เข้ามาจับจองไว้ในค้ำของการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ข้าว ในอดีตรายได้จากข้าวคงจะพอที่จะอยู่ได้ ถึงแม้ว่าจะมีน้ำท่วมอยู่เป็นประจำ แต่ในปัจจุบันที่ค่าครองชีพขึ้นสูง รายได้จากผลผลิตข้าวอย่างเดียวไม่พอ ชาวบ้านจึงต้องหารายได้เสริมทั้งจากการปลูกพืชไร่ในที่ดินคอน และจากงานนอกเกษตรกรรม ได้แก่ การรับจ้างใช้แรงงาน เป็นต้น

ตารางที่ 4-27 เหตุผลที่ต้องกู้เงิน (เฉพาะครัวเรือนที่กู้เงินเท่านั้น)

พื้นที่ศึกษา	เหตุผลที่ต้องกู้เงิน							รวม
	เพื่อก่อสร้าง / ซ่อมแซมบ้าน	เพื่อลงทุน การเกษตร	เพื่อการรักษา พยาบาล	เพื่องานพิธี	เพื่อการศึกษา บุตร	เหตุผลอื่น ๆ	ไม่ตอบเหตุผล	
เมือง	2 (3.3)	44 (72.1)	3 (4.9)	2 (3.3)	2 (3.3)	8 (13.1)	-	61 (100.0)
ชุมชน	-	26 (74.3)	1 (2.9)	-	-	3 (8.6)	5 (14.2)	35 (100.0)
ท่าตะโก	1 (1.2)	68 (81.9)	1 (1.2)	1 (1.2)	-	7 (8.4)	5 (6.1)	83 (100.0)
รวม	2 (1.7)	138 (77.1)	5 (2.8)	3 (1.7)	2 (1.1)	18 (10.0)	10 (5.6)	179 (100.0)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4-28 แหล่งที่มาของเงินกู้ (เฉพาะครัวเรือนที่กู้เงิน)

พื้นที่ศึกษา	แหล่งเงินกู้							รวม
	เพื่อนและญาติ	ธ.ก.ส.	สหกรณ์	กลุ่มเกษตรกร	พ่อค้า/เจ้าของ โรงสี	ธนาคารพาณิชย์	หลายแหล่งจาก ที่กล่าวมานี้	
เมือง	21 (34.4)	22 (36.1)	2 (3.3)	1 (1.6)	3 (4.9)	10 (16.4)	2 (3.3)	61 (100.0)
ชุมแสง	15 (12.9)	4 (11.4)	2 (5.7)	--	13 (37.1)	1 (2.9)	--	35 (100.0)
หาคะโก	19 (22.9)	34 (41.0)	7 (8.4)	2 (2.4)	8 (9.6)	12 (14.5)	1 (1.2)	83 (100.0)
รวม	55 (30.7)	60 (33.5)	11 (6.1)	3 (1.7)	24 (13.5)	23 (12.8)	3 (1.7)	179 (100.0)

2) ทางคานสังคม ชาวบ้านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดในแต่ละกลุ่มบ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นคนมาจากหมู่บ้านเดิมเดียวกัน หรือเป็นญาติพี่น้องกัน และเป็นคนที่มาจากเขตติดต่อกับเขตบึงบอระเพ็ดนี้เองความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในกลุ่มบ้านต่าง ๆ เหล่านี้จึงค่อนข้างจะใกล้ชิด มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมอ จะเห็นได้จากจำนวนผู้ที่ต้องกู้เงินที่มีถึงร้อยละ 30.7 ที่กู้เงินจากแหล่งเงินปฐมภูมิ คือจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน แหล่งเงินปฐมภูมิเหล่านี้ส่วนใหญ่จะไม่คิดอัตราดอกเบี้ย และไม่กำหนดระยะเวลาการส่งเงินคืน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวบ้านจะยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีการช่วยเหลือกันทางการเงินดังกล่าวแต่ในคานของการช่วยเหลือกันเพื่อการเพาะปลูก ไร่แก่ง การเอาแรงลงแขก ซึ่งเป็นประเพณีมานาน ได้หมดสิ้นไปแล้วในปัจจุบัน ชาวบ้านไม่สามารถจะแลกเปลี่ยนแรงงานกันได้อีกทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นทางคานเศรษฐกิจบังคับให้ต้องเปลี่ยนเป็นระบบการว่าจ้างแรงงานแทน

โดยทั่วไป แม้ว่าชาวบ้านจะอยู่กันเป็นกลุ่มบ้านเล็ก ๆ ในหมู่ญาติพี่น้อง แต่โดยส่วนรวมก็ยังมีความรู้จักคุ้นเคย และมีการร่วมมือกับกลุ่มบ้านอื่นในงานส่วนรวมของหมู่บ้าน เช่น งานพัฒนาวัด โรงเรียน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป สำหรับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตบึงบอระเพ็ด ก็คือ เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดแบบสังคมชนบท เพราะส่วนมากเป็น ญาติพี่น้องหรือไม่ก็มาจากหมู่บ้านเดิมเดียวกัน ฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับ การปลูกข้าวและพืชไร่อื่น แต่ต้องประสบกับภาวะผลผลิตเสียหายเนื่องจากน้ำท่วม ประมาณ 5-7 ปีต่อครั้ง รายได้จากการเพาะปลูกค่อนข้างต่ำ แม้ว่าจะถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยขนาดค่อนข้างใหญ่ ก็มากกว่า 20 ไร่ ต่อครัวเรือน แต่ผลผลิตที่ได้ไม่สูงเท่าที่ควรชาวบ้านจึงต้องหาอาชีพเสริมอื่น ๆ รายได้โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนคือ 24,125 บาท (4,015.8 บาทต่อหัว)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในเขตรอบกรุงเทพฯ

1. ปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการตั้งถิ่นฐานโดยทั่วไป

สำหรับประเทศเกษตรกรรม ที่ระดับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังไม่ดีพอ เช่น ประเทศไทย ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของชาวนาน ที่ต่างก็ต้องการมีใหม่มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ เหตุผลทำให้ชาวนานต้องการมีที่ดินขนาดใหญ่ เป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าอย่างอื่น กล่าวคือ ต้องการผลผลิตมากพอจะเลี้ยงครอบครัวได้ และเมื่อมีลูก ก็ต้องการที่จะแบ่งที่ดินเป็นมรดกให้ทำกินกันต่อไป เมื่อมีบุตรหลานเพิ่มมากขึ้น บุตรหลานก็จะเริ่มออกไปหาที่ดินอื่นเพื่อตั้งหลักฐานทำมาหากินใหม่ การเปลี่ยนแปลงในระยะแรก ๆ จะเป็นการขยายออกไปจากที่อยู่เดิม ที่ดินที่เขาจับจองตั้งถิ่นฐานใหม่ ส่วนมากจะอยู่ใกล้เคียงกับที่ดินของบิดามารดา เนื่องจากในระยะแรกนั้นประชากรยังมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนที่ดินรกร้างว่างเปล่า แต่ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ที่ดินในเขตใกล้เคียงกับที่อยู่เดิมถูกจับจองหมดสิ้นแล้ว แต่ความจำเป็นทางด้านการต้องการที่ดินไม่ไดลดลง ผลก็คือ ชาวนานส่วนหนึ่งต้องเคลื่อนย้ายออกไปหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ ในที่ที่ไกลออกไปเกิดการย้ายถิ่นฐานขึ้น ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินก็มีการเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกัน คือ มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินมากขึ้นเท่าที่จะสามารถทำได้ แทนที่จะปล่อยให้เป็นที่รกร้างไม่ได้เพาะปลูกอย่างแตก่อน ลักษณะการเพาะปลูกเปลี่ยนแปลงไป จากการเพาะปลูกเพียงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ก็เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังไม่ดีพอ เกษตรกรไทยจึงใช้วิธีการขยายขนาดการถือครองที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิต แทนที่จะหาทางพัฒนาที่ดินที่มีอยู่แล้วให้ใช้ประโยชน์สูงสุดอย่างไรก็ตามด้วยลักษณะประเพณีทางสังคมของครัวเรือนเกษตรกรรมที่จะต้องมีการแบ่งมรดก ความต้องการที่ดินขนาดใหญ่ก็ยังคงเป็นความต้องการสูงสุดของชาวนานอยู่ ที่แล้วมาการเปลี่ยนแปลงขนาดการถือครองที่ดินและการเคลื่อนย้ายการตั้งถิ่นฐานทำได้สะดวกและไม่เกิดปัญหาเท่าไรนัก เพราะยังคงมีที่ดินเหลืออยู่ให้จับจองมาก แต่ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ปัญหาต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ เนื่องจากที่ดินว่างเปล่าหมดไป ชาวนานจึงพยายามแก้ปัญหาของตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างปัญหาให้แก่ ส่วนรวมอย่างมาก ด้วยการเข้าบุกรุกทำลายที่ดินป่า และที่ดินสาธารณะต่าง ๆ เพื่อจับจองเป็นเจ้าของ ในปัจจุบันที่ดินป่าไม่ถูกบุกรุกหมดสิ้นสภาพป่า เปลี่ยนเป็นที่ดินเกษตรกรรมอย่างมากมาย จนพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทย

เหลืออยู่เพียงร้อยละ 28.0 ของเนื้อที่ประเทศทั้งหมดเท่านั้น ซึ่งเป็นสภาพอันตรายและส่งผลไปถึงระบบเกษตรกรรมในอนาคต

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีความต้องการเปลี่ยนแปลงขนาดที่ดินถือครอง จนถึง การเคลื่อนย้ายหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่มากเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งคือ การมีพื้นที่ดินที่พอจะเข้าไปอยู่ได้ ซึ่งในอดีตพื้นที่ว่างมีอยู่ทั่วไป แต่ในปัจจุบันที่ดินดังกล่าวหมดสิ้นไปเนื่องจากถูกจับจองหมดสิ้นแล้ว จึงต้องหันไปบุกกรุกที่ดินป่าดังกล่าวแล้ว

จากที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการตั้งถิ่นฐานมีอยู่ 3 ประการคือ

ก. ความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจสังคม

ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันที่เป็นระบบการผลิตเพื่อการจำหน่าย ทำให้ชาวบ้านจำต้องขวนขวายให้ได้ผลผลิตมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้มีปริมาณจำหน่ายมากขึ้น แต่โดยขีดจำกัดด้านเทคโนโลยีและบริการพื้นฐานด้านการชลประทาน ทำให้ไม่สามารถเพิ่มผลผลิตได้ในที่ดินที่มีอยู่ นอกจากจะพยายามหาทางเพิ่มขนาดที่ดินถือครองมากขึ้น โดยหวังผลทั้งทางด้านปริมาณผลผลิต และการแบ่งมรดกให้แก่บุตรหลาน ความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจสังคมจึงเป็นแรงกดดันที่ทำให้ชาวบ้านจำต้องหาทางเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของตน

ข. การเพิ่มขึ้นของประชากร

เมื่อประเทศพัฒนาขึ้น ระบบการสาธารณสุขและอนามัยเจริญขึ้น ผลก็คือจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ครอบครัวขยายใหญ่ขึ้น ทำให้ที่ดินที่มีอยู่ไม่พอจะเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว จำเป็นต้องหาที่ดินที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของประชากรจึงเป็นแรงกดดันอีกประการหนึ่งในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดการใช้ที่ดิน และเกิดการเคลื่อนย้ายสถานที่ตั้งถิ่นฐาน ดังเราจะพบเห็นการเกิดชุมชนใหม่อยู่ตลอดเวลาในเขตที่ดินป่าสงวนแห่งชาติที่ถูกบุกกรุกแผ้วถางเปลี่ยนเป็นที่ดินเกษตรกรรม

ค. การมีที่ดินว่างเปล่าและสภาพเหมาะสม

ปัจจุบันนี้เป็นแรงดึงที่สำคัญที่สุด ในการที่ทำให้ประชากรจากที่ต่าง ๆ เข้ามารวมกันตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตนี้เพื่อจับจองเป็นเจ้าของ และเปลี่ยนสภาพจากการเป็นที่ดินรกร้างมาเป็นที่ดิน

ใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรกรรมตามสภาพภูมิประเทศ เช่น กลายเป็นที่ทำนา ที่ทำไร่ หรือที่ปลูกพืชสวน บอปลา ฯลฯ

สำหรับบริเวณโดยรอบบึงบอระเพ็ด การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านอยู่ในช่วงที่แรงคั้นจากปัจจัยทางคานเศรษฐกิจและประชากรมีน้อย ปัจจัยที่สำคัญก็คือ แรงดึงจากพื้นที่อันกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ ซึ่งในสมัยนั้นยังเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ทางราชการยังไม่ได้ประกาศเป็นพื้นที่สงวนเพื่อกิจการประมง ชาวบ้านที่มีที่ดินอยู่โดยรอบเขตกิ่งอยู่แล้วก็ค่อยขยายจับจองที่ดินล้าเข้าไปทุกที จนในปัจจุบัน พื้นที่โดยรอบบึงบอระเพ็ดเกือบทั้งหมด ยกเว้นแต่ที่ที่ไม่สามารถทำประโยชน์ได้จริง ๆ จึงเป็นที่ดินที่ถูกยึดครองเข้าทำประโยชน์ เมื่อกรมประมงได้ประกาศให้พื้นที่บริเวณโดยรอบบึงบอระเพ็ดเป็นเขตพื้นที่สงวนของทางราชการในปี พ.ศ. 2469 และได้ปรับปรุงอาณาเขตในความรับผิดชอบเรื่อยมา จนในปีพ.ศ. 2480 จึงกำหนดเนื้อที่ที่อยู่ในเขตสงวนของกรมประมงจำนวนทั้งหมด 132,737 ไร่ 56 ตารางวา อย่างไรก็ตาม แม้วางจะได้ประกาศเป็นเขตสงวนฯ แต่ชาวบ้านก็ยังคงอาศัยที่ดินนั้นทำประโยชน์เรื่อยมา เพียงแต่มีการโยกย้ายบางในส่วนที่เข้าอยู่ในเขตหวงห้าม และยังคงมีการซื้อขายเปลี่ยนมือการถือครองกันอยู่ แม้วางจะไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินนั้นก็ตาม จะเห็นได้จากการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากร ตารางที่ 4-19 มีหัวหน้าครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างแจ่มว่า ได้ที่ดินมาจากการซื้อถึงร้อยละ 58.2 (153 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนผู้ถือครองที่ดินทั้งหมด 255 ครัวเรือน) ซึ่งในจำนวนนี้รวมทั้งที่ซื้อที่ดินทั้งหมดตั้งแต่แรกเข้ามาอยู่ในเขตนี้น และที่ซื้อเพิ่มเติมจากที่มีอยู่แล้ว

2. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ด

ในการพิจารณาความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ในพื้นที่เขตรอบบึงบอระเพ็ดนั้น จะพิจารณาโดยยึดนโยบายการพัฒนาบึงบอระเพ็ดของกรมประมงเป็นหลัก โดยเปรียบเทียบว่าถ้าจะมีหรือไม่มีโครงการตามนโยบายดังกล่าว จะมีความเป็นไปได้ได้อย่างไรสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งถิ่นฐานในเขตนี้นี้ โครงการตามนโยบายการพัฒนาเพิ่มเติมเนื้อหาของบึงบอระเพ็ด เท่าที่ได้มีการดำริไว้คือการสร้างถนนวงแหวน ซึ่งจะทำให้เกิดน้ำท่วมในเขตนี้นั้นของถนนวงแหวน

ก. ในกรณีที่ไม่มีการสร้างถนนวงแหวน

หมายถึงไม่มีการสร้างถนนวงแหวนขึ้นมา สภาพการตั้งถิ่นฐานจะเป็นไปตามที่เคยเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ตั้งถิ่นฐานในด้านการขยายออกเป็นไปโดยยากด้วยเหตุผล 3 ประการ

1) ถูกจำกัดโดยสภาพภูมิประเทศ พื้นที่ในเขตบึงบอระเพ็ดบางส่วนเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่ทำประโยชน์ได้ เนื่องจากเป็นที่ลุ่มจัด บางแห่งมีน้ำขังตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตติดต่อกับพื้นที่น้ำพื้นที่เหล่านี้จึงถูกทิ้งไว้ให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า แต่พื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกได้ถูกจับจองยึดครองหมดสิ้นแล้ว จากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดินปี 2521 พบว่าพื้นที่รอบบึงบอระเพ็ดร้อยละ 49.2 ถูกยึดครอง ที่เหลือนั้นเป็นพื้นที่น้ำและพื้นที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ แสดงว่าถึงอย่างไรก็ตาม การขยายพื้นที่ตั้งถิ่นฐานจากที่เป็นอยู่เดิมนั้นไม่สามารถจะทำได้เนื่องจากข้อจำกัดทางสภาพภูมิประเทศ

2) ถูกจำกัดโดยสภาพการตั้งถิ่นฐานที่เป็นอยู่เดิม เนื่องจากข้อจำกัดทางสภาพภูมิประเทศดังกล่าวแล้ว ทำให้การตั้งถิ่นฐานที่เป็นอยู่เดิมนั้นรวมกลุ่มอยู่หนาแน่น ในบริเวณที่ได้เลือกแล้วว่าเหมาะสมที่สุด กลายเป็นกลุ่มชุมชนดาว ซึ่งอยู่เรียงรายตามคลองธรรมชาติเดิม โดยมีที่ทำการอยู่ติดเข้ามาในเขตของสถานีประมงหรือเขตบึงบอระเพ็ด การตั้งถิ่นฐานในรูปชุมชนดาวนี้ การเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้น เป็นเพียงแต่เพิ่มจำนวนครัวเรือนหรือจำนวนประชากรขึ้นเท่านั้น แต่ที่คินที่ได้บุกรุกจับจองยังคงมีอยู่เท่าเดิม จริงอยู่การเปลี่ยนแปลงขนาดการถือครองในแง่ของบุคคลหรือครัวเรือนอาจเป็นไปได้ที่จะมีการเปลี่ยนมือซื้อขายจ่ายโอนกันบ้าง แต่ในแง่ของพื้นที่คินที่ได้ถูกบุกรุกแล้วจะยังคงอยู่เท่าเดิม เนื่องจากไม่สามารถจะเข้าไปบุกรุกได้อีกต่อไปแล้ว นอกจากนั้นลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่มีอยู่เดิมทำให้ยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ คือในส่วนของชุมชนดาวที่อยู่กันอย่างหนาแน่น การขยายพื้นที่จะทำได้ยาก ครัวเรือนที่อยู่ในเขตดังกล่าว ได้แก่ ชุมชนเขาพนมเทษ วังมหากร คลองปลาตก ฯลฯ จึงเป็นครัวเรือนดั้งเดิม ถ้ามีลูกหลานแยกครัวออกไปก็จะแยกออกไปอยู่ที่ทำกินที่ได้แ่งแล้วเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยชุมชนใหญ่ยังคงมีจำนวนครัวเรือนไม่เปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยมา อย่างไรก็ตาม แม้วารูปแบบการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวนี้ อาจจะทำให้มองแนวโน้มน่าได้ว่า ในอนาคตอาจจะมีกลุ่มบ้านเล็ก กระจายอยู่ตามที่คินที่ได้รับส่วนแ่งเป็นมรดก แต่จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ การแ่งมรดกจะทำให้จำนวนที่ดินลดน้อยลงทุกที จนไม่คุ้มที่จะไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ดินมรดกนั้น และโดยลักษณะการตั้งถิ่นฐานปัจจุบันก็แสดงให้เห็นว่า มี

บางส่วนของชุมชนกึ่งถาวร ได้แก่บริเวณที่อยู่ใกล้หรือริมพื้นที่ว่าง เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นตามสภาพความเหมาะสมที่จะเข้ามาทำกินในบางปีหรือบางฤดูกาล สภาพดังกล่าวนี้ย่อมไม่เหมาะสมที่จะตั้งเป็นชุมชนถาวรอยู่แล้ว

3) การเปลี่ยนแปลงและการคาดการณ์ประชากรในอนาคตในเขตบึงบอระเพ็ด

จำนวนประชากรที่อยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดของกรมประมง ในเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา (ตารางที่ 4-29) จากการสำรวจเมื่อปี 2524 ของสำนักงานที่ดินจังหวัดนครสวรรค์ พบว่าในจำนวน 2,006 ครัวเรือนที่มีอยู่นี้ เป็นประชากรที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองนครสวรรค์ 215 ครัวเรือน อำเภอชุมแสง 684 ครัวเรือน และอำเภอท่าตะโก 1,107 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนดังกล่าวนี้ ได้มีการศึกษาของกลุ่มวิศวกรที่ปรึกษาโครงการปรับปรุงและพัฒนาบึงบอระเพ็ดในปี 2526 พบว่า ประมาณร้อยละ 55 เป็นครัวเรือนถาวรหรือมีการตั้งบ้านเรือนและมีการใช้ประโยชน์ที่ดินอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดเป็นการถาวร ส่วนอีกประมาณร้อยละ 45 เป็นเพียงเข้ามาอาศัยทำประโยชน์ชั่วคราว เพราะมีบ้านที่อยู่อาศัยนอกเขตบึงบอระเพ็ดอยู่แล้ว

การเปลี่ยนแปลงประชากรในพื้นที่บริเวณเขตบึงบอระเพ็ด คำนวณถึงพื้นที่ใกล้เคียงภายในระยะ 1 กิโลเมตรจากแนวเขตของกรมประมง ระหว่างปี 2523-2527 มีประชากรเพิ่มขึ้น 5,577 คน หรือคิดเป็นอัตราการเพิ่มร้อยละ 4.10 โดยเฉลี่ยต่อปี (ตารางที่ 4-30) พื้นที่ดังกล่าว นับว่ามีบทบาทในการรองรับการเพิ่มประชากรอยู่ในระดับกลางโดยเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัด¹ สำหรับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในเขตบึงบอระเพ็ด ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตที่ทำการศึกษา จากอดีตในระหว่าง ปี 2524-2527 (ตารางที่ 4-29) นับว่าเกือบจะอยู่ในระดับที่คงที่หรือไม่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรเลย ทั้งนี้ในปี 2527 มีประชากร 15,373 คน ซึ่งลดลงจากปี 2524 เล็กน้อยคือ 162 คน สรุปได้ว่าประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตบึงบอระเพ็ดในบริเวณใกล้เคียงกับแนวเขตประมง ซึ่งมีประชากรบางส่วนจะเข้ามาอาศัยทำประโยชน์ในเขตบึงบอระเพ็ด โดยมีบ้านพักอาศัยอยู่นอกเขต

¹ สำนักผังเมือง , กระทรวงมหาดไทย. ผังโครงสร้างจังหวัดนครสวรรค์. กรุงเทพฯ ฯ

ตารางที่ 4.29 แสดงการเปลี่ยนแปลงของประชากรในเขตบึงกระเทียมระหว่างปี 2524 และ 2527

อำเภอ/ตำบล	ปี 2524	ปี 2527	การเปลี่ยนแปลง	% เพิ่ม
<u>อ.เมืองนครสวรรค์</u>	4,138	4,177	+39	+0.31
ต. เกรียงไกร	773	794	+21	+0.90
ต. แควใหญ่	1,202	1,259	+57	+1.56
ต. พระนอน	2,163	2,124	-39	-0.60
<u>อ.ชุมแสง</u>	5,339	5,133	-206	-1.30
ต. ทับกฤษ	5,339	5,133	-206	-1.30
<u>อ.ท่าตะโก</u>	6,058	6,063	+5	+0.03
ต. พนมเศษ	3,584	3,527	-57	-0.53
ต. พนมรอก	693	705	+12	+0.57
ต. วังมหาร	1,781	1,831	+50	+0.93
รวม	15,535	15,373	-162	-0.35

ที่มา : สถานีประมงน้ำจืด กรมประมง จังหวัดนครสวรรค์

ตารางที่ 4.30 แสดงการเปลี่ยนแปลงของประชากรในพื้นที่บริเวณเขตึงเอระเฟ็ด รวมถึงพื้นที่ใกล้เคียงกับเขตติดต่อกะหว่างปี 2523 และ 2527

อำเภอ/ตำบล	ปี 2523	ปี 2527	การเปลี่ยนแปลง	% เพิ่ม
<u>อ. เมืองนครสวรรค์</u>	13,922	18,690	+4,768	+7.64
ค. เกรียงไกร	1,867	2,323	+456	+5.60
ค. แควใหญ่	1,734	1,772	+38	+0.54
ค. พระนอน	5,481	8,245	+2,764	+10.75
ค. หนองปลิง	4,840	6,350	+1,510	+7.02
<u>อ. ชุมแสง</u>	8,900	9,079	+179	+0.50
ค. หักดุษ	8,900	9,079	+179	+0.50
<u>อ. ทาตะโก</u>	9,183	9,813	+630	+1.67
ค. พนมเศษ	4,506	4,520	+14	+0.08
ค. พนมรอก	1,602	1,771	+169	+2.54
ค. วังมหาก	3,075	3,522	+447	+3.45
รวม	32,005	37,582	+5,577	+4.10

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จากการใช้ประโยชน์ที่ดินทางแนวเกษตรภายในพื้นที่เขตนึงบอระเพ็ด ซึ่งมีผลกระทบตอสภาวะแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบึงบอระเพ็ดเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ หากพิจารณาผลประโยชน์โดยรวมแล้ว นับเป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่งนอกเสียจากการใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมการประมงโดยอภิวินิจฉัยนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตนึงบอระเพ็ด จึงควรต้องรักษาพื้นที่ดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพทางกฎหมายโดยไม่ให้มีการอพยพของประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานและใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อื่นออกไป และควรมีการจัดรูปที่ดินเพื่อการเกษตรและการตั้งถิ่นฐานสำหรับประชากรที่อาศัยอยู่เดิมในพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้มากที่สุด

การประมาณประชากรในอนาคตบริเวณพื้นที่ในเขตนึงบอระเพ็ด โดยพิจารณาจากแนวโน้มในอดีตและนโยบายการใช้ที่ดินดังกล่าวข้างต้น คาดว่าในปี พ.ศ. 2537 จะมีประชากรอยู่ในพื้นที่ในปริมาณขั้นต่ำ ซึ่งจะใกล้เคียงกับประชากรในปี 2527 คือ 15,000 คน โดยใช้ข้อสมมติฐานจาก

- (ก) การใช้มาตรการทางกฎหมายห้ามมิให้ประชากรอพยพเข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตนึงบอระเพ็ด
- (ข) มีประชากรอพยพออกจากพื้นที่ตามแนวโน้มในอดีตระหว่างปี 2524-2527

สำหรับประชากรในปริมาณขั้นสูง คาดว่าปริมาณการเพิ่มของประชากรเป็นผลสืบเนื่องจากอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของประชากรที่อาศัยอยู่แล้วในพื้นที่ โดยใช้ข้อสมมติฐานจาก

- (1) การใช้มาตรการทางกฎหมายห้ามมิให้ประชากรอพยพเข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตนึงบอระเพ็ด
- (2) ประชากรที่มีอยู่เดิมในพื้นที่เขตนึงบอระเพ็ดไม่มีการอพยพออก
- (3) อัตราการเพิ่มประชากรตามธรรมชาติในพื้นที่โดยประมาณคิดเฉลี่ยเท่ากับอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของประชากรในจังหวัดนครสวรรค์ระหว่างปี 2523-2527 คือ ประมาณร้อยละ 1.5 (ตารางที่ 4-31)

จากข้อสมมติฐานดังกล่าว คาดในปี 2537 ในพื้นที่เขตนึงบอระเพ็ดมีประชากรสูงสุดประมาณ 18,000 คน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2537 จึงคาดว่ามีประชากรอาศัยอยู่ในเขตนึงบอระเพ็ดอยู่ในระหว่าง 15,000 - 18,000 คน

ตารางที่ 4-31 แสดงการเปลี่ยนแปลงของประชากรจังหวัดนครสวรรค์

พ.ศ.	จำนวนประชากร	การเพิ่มตามธรรมชาติ					การย้ายถิ่น			การเปลี่ยนแปลงสุทธิ			
		เกิด (คน)	%	ตาย (คน)	%	% เพิ่มตาม ธรรมชาติ	ย้ายเข้า (คน)	%	ย้ายออก (คน)	%	% สุทธิ ย้ายถิ่น	จำนวน	%
2523	976971	19222	2.0	4316	0.4	1.6	32154	3.3	38569	4.0	-0.7	8491	0.9
2524	988618	18611	1.8	4087	0.4	1.4	41054	4.2	42263	4.3	-0.1	13315	1.3
2525	1000598	19725	2.0	4374	0.4	1.6	45175	4.5	49086	4.9	-0.4	11440	1.2
2526	1008236	19036	1.9	4231	0.4	1.5	49472	4.9	57662	5.7	-0.8	6615	0.7
2527	1031924	16485	1.6	3401	0.3	1.3	41191	3.9	47306	4.5	-0.6	6969	0.7
อัตราเฉลี่ย			1.9		0.4	1.5		4.1		4.6	-0.5		1.0

ที่มา : กองทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

- หมายเหตุ :
1. อัตราการเพิ่มตามธรรมชาติ = อัตราการเกิด - อัตราการตาย
 2. อัตราการย้ายถิ่นสุทธิ = อัตราการย้ายเข้า - อัตราการย้ายออก
(- หมายถึง คนย้ายออกมากกว่าคนย้ายเข้า)
 3. การเปลี่ยนแปลงของประชากรปีหนึ่ง ๆ = (คนเกิด + คนย้ายเข้า) - (คนตาย + คนย้ายออก) =คน
 4. อัตราการเปลี่ยนแปลงสุทธิ ปีต่อปี = $\frac{\text{ประชากรปีปลาย} - \text{ประชากรปีต้น}}{\text{ประชากรปีต้น}} \times 100 = \dots\dots\%$

จากเหตุผลทั้ง 3 ประการนี้ ทำให้การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในด้านการขยายเนื้อที่จับจองเป็นไคยาก ในกรณีที่ไม่มีการดำเนินการตามนโยบายสร้างพังกั้นน้ำ หรือถนนวงแหวน สภาพทั้งหลายก็จะคงดำเนินไปตามที่เคยเป็นมาแล้วในอดีต

ข. ในกรณีที่มีการดำเนินงานตามนโยบาย

นโยบายของกรมประมง คือมีการสร้างถนนวงแหวนขึ้น เพื่อเพิ่มหรือขยายพื้นที่นำของบึงบอระเพ็ดออกไป ผลที่จะเกิดขึ้นในกรณีนี้ทั้ง 2 ประการคือ

1. พื้นที่น้ำจะเพิ่มขึ้นในขณะที่พื้นที่ตั้งถิ่นฐานจะลดลง

2. ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณรอบชั้นในของถนนวงแหวน จะต้องเคลื่อนย้ายออกเนื่องจากถูกน้ำท่วม

ถ้าจะมีการดำเนินตามนโยบายสร้างถนนวงแหวน การเปลี่ยนแปลงในการตั้งถิ่นฐานย่อมจะต้องเกิดขึ้น ในด้านของการอพยพเคลื่อนย้ายจากที่อยู่เดิมของประชากรที่เคยอาศัยอยู่ในเขตชั้นในของถนนวงแหวนนั้น จำนวนประชากรที่จะได้รับผลกระทบ เท่าที่ได้มีการสำรวจพบว่ามี 203 ครัวเรือน¹ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในกรณีที่มีการสร้างถนนวงแหวนขึ้นขึ้นอยู่กับนโยบายการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในที่นี้ผู้รับผิดชอบคือพื้นที่โดยตรงก็คือกรมประมงว่าจะจัดการประการใด เราอาจพิจารณาทางเลือกได้ 2 ประการคือ

ก) อาศัยอำนาจตามกฎหมายในฐานะที่กรมประมงเป็นผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่นี้

ออกคำสั่งให้ราษฎรที่ได้รับผลกระทบออกไปจากเขตชั้นในของวงแหวน

หรือ
ข) จัดที่อยู่และที่ทำกินทดแทนให้ราษฎรที่ต้องถูกน้ำท่วม

ในกรณีการจัดการประการแรก คือ การอาศัยอำนาจตามกฎหมายบังคับให้ราษฎรออกไปจากพื้นที่ เป็นสิ่งที่ทำได้ในทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติแล้วเป็นการยากที่จะทำได้โดยไม่เกิดปัญหา เพราะพื้นที่นี้ได้ถูกจับจองเข้าทำประโยชน์มาแล้วเป็นเวลานาน ผู้จับจองทุกคนทั้งที่อยู่ในและนอกเขตถนนวงแหวนเป็นผู้มีฐานะทางกฎหมายเท่าเทียมกัน คือเป็นผู้บุกรุกเข้าทำกินในที่ดินของรัฐ เมื่อจะมีโครงการพัฒนาที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่งต้องรับผลกระทบโดยบังคับตามกฎหมายก็จะ

¹ จากการสำรวจของ AIT, 2524.

ไม่เป็นการยุติธรรม ซึ่งจะต้องก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้น แต่ถ้าวานที่ได้รับผลกระทบยอมออกจากพื้นที่โดยดี ก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นในพื้นที่รอบชั้นนอกถนนวงแหวน การยึดครองที่ดินของรัฐเพื่อใช้ประโยชน์ทางเกษตรกรรมก็ยังคงมีอยู่ต่อไป และเมื่อความอุดมสมบูรณ์ของดินลดน้อยลง ชาวบ้านก็จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีตลอดจนยาฆ่าแมลงต่าง ๆ เพื่อให้ผลผลิตดี สารพิษจากปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงก็จะไหลลงไปสะสมอยู่ในบึง เป็นผลเสียต่อแหล่งน้ำอยู่ตลอดไป ดังนั้นปัญหาสำคัญของพื้นที่รอบบึงบอระเพ็ดก็คือ ปัญหาการตั้งถิ่นฐานของชนจำนวนมากซึ่งมีการใช้ที่ดินที่ไม่ถูกต้อง แต่เมื่อรัฐไม่สามารถหาวิธีการที่จะทำให้คนเหล่านี้ออกไปจากพื้นที่ได้ รัฐจึงควรต้องจัดการหาวิธีการใช้ประโยชน์ในที่ดินในพื้นที่นั้นเป็นไปโดยถูกต้องและสามารถควบคุมได้ และเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหายุ่งยากที่จะตามมาจากการบังคับให้ราษฎรเพียงส่วนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา รัฐจึงควรจะต้องเลือกจัดการในประการที่สอง คือจัดที่อยู่และที่ทำกินทดแทนให้

อย่างไรก็ตาม การจัดที่อยู่และที่ทำกินทดแทนให้แก่ ราษฎรที่ถูกน้ำท่วมนั้น จะมีปัญหาว่าจะนำไปจัดให้ที่ใด สิ่งที่น่าจะพิจารณาก็คือ ในเมื่อรัฐไม่สามารถจะบังคับให้ราษฎรทั้งหมดออกไปจากพื้นที่ได้ รัฐก็ควรจะต้องอาศัยอำนาจที่มีอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของที่ดิน จัดการให้การใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้ง่ายต่อการพัฒนาและควบคุมมลพิษต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น และลงสู่บึงบอระเพ็ด โดยใช้วิธีการจัดรูปที่ดินเข้ามาจัดการ ด้วยวิธีนี้ ราษฎรทุกคนที่เข้ามาอยู่ในเขตของกรมประมงจะต้องได้รับผลกระทบโดยเท่าเทียมกัน ถ้ามองผลระยะยาว พื้นที่นี้จะเจริญขึ้นมาก เพราะได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

3. ทัศนคติของราษฎรที่มีต่อโครงการสร้างถนนวงแหวนและการตองอพยพออกจากที่อยู่อาศัยเดิม

การสร้างถนนวงแหวนหรือพังกันน้ำรอบบึงบอระเพ็ด จะทำให้พื้นที่ในเขตชั้นในของถนนวงแหวนนั้นถูกน้ำท่วม เป็นการเพิ่มขนาดเนื้อที่น้ำของบึงบอระเพ็ดให้มากขึ้น คือ พื้นที่น้ำจะเพิ่มขึ้นจาก 27,256 ไร่ เป็น 87,106 ไร่¹ ในจำนวนนี้เป็นที่ดินที่ราษฎร จำนวน 203 ครัวเรือน เข้าจับจองทำประโยชน์ไว้ 23,139 ไร่ เฉลี่ยการถือครองที่ดินเพื่อการทำประโยชน์

¹ จากการคำนวณของวิศวกรจากสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียในการสำรวจเพื่อปรับปรุงและพัฒนาบึงบอระเพ็ด ปี 2524.

ในเขตพื้นที่รอบในวงแหวนคว่ำเรือนละ 114 ไร่ (ตำบลที่อยู่ในเขตรอบชั้นในของถนนวงแหวน คือ ตำบลพระนอน ตำบลแควใหญ่ ตำบลทับกฤช และบางส่วนของตำบลพนมเศษ มีการถือครองที่ดินสูงสุดต่อคว่ำเรือนตามลำดับดังนี้ 142 ไร่ 168 ไร่ 200 ไร่ และ 300 ไร่) และเป็นที่ดินที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ 37,611 ไร่

เมื่อมีคำริว่าจะขยายพื้นที่น้ำ โดยการสร้างถนนวงแหวน ซึ่งจะมีผลทำให้ราษฎรจำนวน 203 คว่ำเรือนต้องอพยพออกไป ที่น่าสนใจคือ ราษฎรเหล่านี้มีความคิดเห็นอย่างไร จากการศึกษา พบว่าราษฎรเกือบทั้งหมดในเขตบึงบอระเพ็ดได้รับทราบข่าวโครงการนี้มานานเกินกว่า 10 ปีแล้ว จึงมีการเตรียมตัวเตรียมใจไว้เพราะทราบว่า การเข้าอยู่ในพื้นที่ของถนนนั้นเป็นการไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ปฏิกริยาที่จะต่อต้านโครงการจึงมีน้อย แต่ก็อยากให้รัฐช่วยเหลือหาที่ดินทำกินให้ใหม่ อย่างไรก็ตาม มีราษฎรบางส่วนในเขตตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง ที่ไม่ค่อยจะพอใจ เนื่องจากพวกเขาเข้ามาอยู่ในเขตนี้อ่อนที่ทางการจะประกาศให้เป็นเขตสงวนของกรมประมง

แต่ถ้าจะกล่าวโดยส่วนรวม ความคิดเห็นของราษฎรไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก ระหว่างราษฎร 4 กลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนอยู่โดยรอบบึงบอระเพ็ด

ก) ราษฎรกลุ่มที่ 1 (ทิศเหนือของบึงบอระเพ็ด)

แสดงความเห็นเกี่ยวกับสถานที่ที่จะย้ายไปอยู่เมื่อมีการสร้างพนัง ต่างกันเล็กน้อย เช่นพวกบ้านหนองไกรและบ้านเนินทอง บอกว่าไม่อยากจะไปอยู่ที่ไหน ขออยู่ติด ๆ กับพนังกั้นน้ำเพื่อว่าจะได้ทำมาหากินเลี้ยงชีพอย่างเดิมได้ ส่วนพวกบ้านถนนโคง บอกว่าอยากไปอยู่อำเภอบรรพตพิสัย หรืออำเภอลาดยาว ซึ่งอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์นั่นเอง ส่วนพวกบ้านทับกฤชมีความเห็นแยกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งอยากเข้าไปอยู่ในเมือง อีกพวกหนึ่งอยากอยู่รอบบึงบอระเพ็ด

สำหรับขนาดที่ดินที่เหมาะสมสำหรับคว่ำเรือนหนึ่ง ๆ ควรจะได้อยู่ระหว่าง 25 - 50 ไร่ สำหรับทำนา 20 ไร่ สำหรับความเห็นทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับการย้ายนี้ ราษฎรกลุ่มที่อยู่ทางเหนือมีความเห็นไม่ต่างกันมากเช่นกัน เป็นต้นว่าชาวบ้านทับกฤชต้องการให้รัฐบาลชดเชยที่ดินที่เสียไปในบึง และควรอนุญาตให้ราษฎรไถลงไปทำประโยชน์ภายในเขตพนังกั้นน้ำ ส่วนพวกบ้านถนนโคงให้ความเห็นเพิ่มขึ้นมาอีกว่า ควรจัดให้มีประปาและไฟฟ้าในพื้นที่จัดสรรใหม่ สำหรับพวกชาวบ้านเนินทองให้ขอเสนอแนะว่าควรสร้างพนังกั้นน้ำตามที่ชาวบ้านเสนอคือ ทำเขตใหม่ให้จำนวนชาวบ้านที่จะต้องอพยพเหลือจำนวนน้อยที่สุด จากนั้นให้เอาที่ดินของพวกที่ ถือครองไว้มาก ๆ มาแบ่งให้แก่พวกที่ต้องอพยพย้ายที่อยู่

ข) ราษฎรกลุ่มที่ 2 (ตะวันตกของบึงบอระเพ็ด)

ราษฎรชาวนานแควใหญ่ ไม่ค่อยมีความเห็นเรื่องที่จะอพยพไปเท่าไรนัก แต่ก็อยากอยู่รอบ ๆ พนังกันน้ำ เพราะหากินง่าย ซึ่งเหมือนกับพวกบ้านท่าคินแดง ซึ่งบอกว่าอยากอยู่ไกลบึงหรือไกล ๆ น้ำจะไค้ทำการประมงไค้

ส่วนที่ดินที่อยากจะให้รัฐบาลจัดสรรให้มันอยู่ระหว่าง 10-20-25 ไร่ เนื่องจากราษฎรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง จึงต่างออกความเห็นไปในลักษณะที่จะให้มีการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลาและทำการประมงขึ้นทั้งสิ้น เช่น พวกบ้านแควใหญ่ ต้องการให้รัฐบาลจัดการในรูปของสหกรณ์เลี้ยงปลาขึ้นรอบพนัง ให้ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลารอบพนังกันน้ำ และขยายพันธุ์ปลา

ค) ราษฎรกลุ่มที่ 3 (ทิศใต้ของบึงบอระเพ็ด)

ราษฎรกลุ่มนี้ต้องการจะอยู่รอบนอกพนังที่ไกลกับที่อยู่เดิมปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่ต้องเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่น สำหรับจำนวนเนื้อที่ที่ต้องการให้จัดสรรโดยรัฐบาลปรากฏว่า อยู่ระหว่าง 20-25 ไร่ ชาวนานรังจิกบอกว่าที่ท่านครควรจะเป็น 50 ไร่ ทำไร่เพียง 20 ไร่ก็พอ และที่ท่านาวัวควรจะเป็น 30 ไร่

ราษฎรกลุ่มนี้เสนอความเห็นว่าจะถอยร่นบริเวณที่จะสร้างพนังกันน้ำเข้าไปไกล ๆ กันน้ำ และให้ใช้ที่ดินดังกล่าวที่เหลือนั้นนำมาจัดสรรให้กับราษฎรที่จะต้องอพยพออกมาจากเขตพนัง ส่วนความเห็นของอีกกลุ่มหนึ่งต้องการจะให้รัฐบาลจ่ายชดเชยให้ในรูปเงินช่วยเหลือดีกว่าให้เป็นที่ดินใหม่ เพราะเกรงว่าที่ดินใหม่จะไม่สามารถทำประโยชน์อะไรได้โดยมากมัก เพราะจะต้องบุกเบิกเองอีก

ง) ราษฎรกลุ่มที่ 4 (ทิศตะวันออกของบึงบอระเพ็ด)

ราษฎรกลุ่มบ้านพนมเศษ บางครัวเรือนได้มีการเตรียมการย้ายไปที่อื่น โดยไปคู่มือมาแล้ว บางคนลงความเห็นว่าจะอยากไปอยู่แถว ๆ จังหวัดเพชรบูรณ์ หรือกำแพงเพชร ซึ่งที่ดินทำไร่อุดมสมบูรณ์ ส่วนพวกที่ไม่มีมีการเตรียมการก็จะขอไปอยู่รอบ ๆ พนังกันน้ำ

สำหรับจำนวนที่ดินที่ชาวนานเหล่านี้ต้องการให้รัฐจัดให้ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ กล่าวคือ ชาวนานแถบนี้คิดว่าที่ท่านครควรจะเป็น 50 ไร่ ที่ทำไร่ 30-40 ไร่ และที่ท่านาวัว 25-30 ไร่ จึงจะพอเหมาะสำหรับครอบครัวหนึ่ง

ในคานความเห็นทั่ว ๆ ไปนั้น เห็นว่ารัฐบาลควรจะจัดหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน

ให้ราษฎรเท่า ๆ กันทุกครัวเรือน โดยจ่ายค่านายายให้กับครัวเรือนที่จะต้องย้าย และนอกจากนั้น ควรจะจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ที่อยู่อาศัย เช่น จัดหาน้ำประปา ไฟฟ้าและปรับปรุงทำถนนหนทางให้สะดวกสบายอีกด้วย ที่สำคัญคือควรจะให้เอกสารสิทธิครอบครองที่ทำกินให้กับทุกคน

เมื่อพิจารณาความต้องการของราษฎร จะเห็นว่า ราษฎรส่วนใหญ่ต้องการให้รัฐจัดหาที่ดินชดเชยให้ใหม่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดนี้เอง และที่เน้นมากคือการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและพืชผลและการจัดหาสาธารณูปโภค สาธารณูปการให้ในที่ดินจัดสรรใหม่นั้น

สำหรับการไถ่ค่าชดเชยและการจัดสรรที่ดินให้ใหม่นั้น จะมีปัญหาที่อยู่กับการจัดหาที่ดินให้ใหม่ ซึ่งในปัจจุบันค่อนข้างยาก ในการหาที่ดินว่างมาทดแทน ทางเลือกที่น่าจะทำได้คือ จัดที่ดินของกรมประมงรอบบึงบอระเพ็ดนี้เองให้เป็นที่ดินทดแทน โดยการนำที่ดินทั้งหมดมาจัดรูปใหม่ ซึ่งอยู่ในวิสัยที่กรมประมงจะทำได้โดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น เพื่อให้การจัดรูปที่ดินนั้นสามารถทำได้โดยมีประโยชน์เต็มที่ และสามารถควบคุมด้านมลพิษได้ในเวลาเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป สำหรับแนวโน้มนโยบายเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในเขตรอบบึงบอระเพ็ดนั้น จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ เนื่องจากพื้นที่ใช้ประโยชน์ได้มีจำกัด และถูกจับจองหมดสิ้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาบึงบอระเพ็ดของรัฐ ซึ่งจะเกิดขึ้นในรูปของการเปลี่ยนรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยใช้วิธีการจัดรูปที่ดินเพื่อให้ราษฎรสามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินได้เต็มที่เท่าเทียมกัน และมีการพัฒนาที่ถูกต้อง เป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตแก่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตรอบบึงบอระเพ็ดมากกว่าที่เป็นอยู่แล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย